

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Ett bihang, inneh. en adress till den svenska allmänheten, medföljer.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

TIONDE ÅRGÅNGEN.

Femte häftet.

Innehåll:

	Sid.
XXXIX. Samverksamhetsföreningar och kvinnans uppgift med afseende på dem. 3, 4. (Forts. och slut.) . . .	273.
XL. Dannelse i Forhold til Menneskenatur og i Forhold til Christendom. Af <i>K. M.</i>	289.
XLI. Finlands kulturutveckling efter skiljsmessen från Sverige. Af <i>W. L.</i> (Forts.)	300.
XLII. Min genius. Poem. Insändt af en okänd	304.
XLIII. Barnen. Poem af <i>T. K.</i>	»
XLIV. En Pröve	306.
XLV. Sommarbilder från Stockholmstrakten. II. Af <i>Gerda.</i> (Forts.)	317.
XLVI. Hvad jag såg i Danmark. Af <i>Siggn.</i>	322.
XLVII. Småprat om poesi. 3. (Eftersommer af <i>A. Munch.</i> — Axet, af <i>Runeberg</i> , <i>Cygnæus</i> , <i>Stenbäck</i> , <i>Toppelius</i> m. fl.) Af <i>Esselde</i> och <i>F. B.</i>	332.
XLVIII. Nytt på vår bokhylla. (Periodisk litteratur. Framtiden, tidskrift för fosterländsk odling.) Af <i>Reader</i>	333.
XLIX. Ett hem och en mor för de olyckliga. Af — — <i>e.</i>	334.
Vår Portfölj, Brevlåda, Bokförteckning, Anmälan, se omslaget.	

STOCKHOLM,
REDAKTIONENS FÖRLAG.

Häftet utdelas den 31 Oktober.

XXXIX. SAMVERKSAMHETSFÖRENINGAR OCH QVINNANS UPPGIFT MED AFSEENDE PÅ DEM. *)

(*Etudes sur la coopération*, par Gust. Garrison. — *Om arbetsklassen och arbetarföreningar*, af G. K. Hamilton. — *Arbetsklassens i Danmark, Norge och Sverige närvarande ställning*, af Ch. Dickson. — *Om associationsväsendet i främmande länder*, af C. E. Ljungberg. — *The cooperator*, edited by H. Pitman, Manchester. — *Om medborgerliga inrättningar för allmän och enskild nytta*, af K. S. Schnell, öfversatt af G. Svederus. — *Arbejderforeninger til gjensidig Hjælp*, af F. F. Ulrik.)

»Cooperation is becoming a power in the state.»

Brougham.

»Samverksamhetsföreningarna skola småningom pånyttföda massan af folket, och genom henne samhället.»

John Stuart Mill.

»La coopération peut et doit prendre pour but et pour devise ces mots de l'évangile: Paix sur la terre, bonne volonté parmi les hommes.»

Gustave Garrison.

3.

Såsom vi sett är det i konsumtions- eller hvad vi vilja kalla förbrukningsföreningar, som samverksamhetsrörelsen i England fått sitt förnämsta uttryck **). I Skottland åter uppträder den förnämligast i form af föreningar för uppförande af arbetarebostäder: »*Cooperative building Societies*», understödda af så kallade »*Property Investment Societies*», der arbetaren erhåller byggnadslån, hvilka han är skyldig att småningom afbetala, till dess han efter tio till fjorton år blifvit skuldfri egare af sitt hus. Genom att ingå i dylika föreningar tvingar arbetaren sålunda sig sjelf till fortsatt sparsamhet, och sättes i stånd att använda som inköpssumma för en sund och treflig, med gårdsplan och trädgård omgifven bostad, det belopp han i annat fall måst utgifva i hyra för ett uselt och osundt näste.

Den eländiga beskaffenheten af arbetsklassens bostäder och det olyckliga inflytandet deraf på dess helsa och

*) Fortsättning och slut från föregående häfte.

***) Till våra förra uppgifter kunna vi här tillägga att vid 1867 års slut ej mindre än 900 dylika föreningar blifvit inregistrerade, af hvilka 577 lemnat redovisning för sin ställning, utvisande sammanlagdt 171,896 medlemmar, ett aktiekapital af 26,553,582 rdr, varor försålda för 108,020,754 rdr, samt en nettovinst af 7,174,404 rdr. Dessutom har i norra England en centralförening blifvit bildad för uppköp i stort af de varor, som de mindre föreningarna afyttra i minut, hvarigenom hela den vinst, som eljest tillhör grosshandlaren och minuthandlaren, tillfaller förbrukarne sjelfva.

sedlighet, hade i Skottland så väl som annorstädes länge utgjort föremål för människovännens bekymmer, samt föranledt åtskilliga försök till det ondas häfvande. Sålunda uppfördes af ett välgörande sällskap i Edinburgh ett antal väl inredda arbetarbostäder med tillhörande tvättinrättning, sjukhus och läsrum m. m. Men välgörenheten tröttnar och dess medel förslå ej i längden till företag af denna art. Först sedan arbetsklassen sjelf, med Birminghams arbetare i spetsen, tagit saken om hand, har den vunnit en rätt framgång, och välgörenheten kan numera inskränka sig till den långt ifrån oviktiga uppgiften, att medelst skrifter och muntliga föredrag sprida kännedom om de första byggnadsföreningarnes resultat, samt erbjuda råd och biträde för upprättande af allt flera sådana i olika delar af landet. Främst bland dessa byggnadsföreningarnes nitiska förkämpar står *D:r James Begg* i Edinburgh, hvilken bland annat företagit en rundresa kring landet, sammankallat möten af arbetare, skildrat för dem de olyckliga följderna af ett dåligt och osundt hem, samt berättat huru arbetarne i Birmingham förenat sina sparpennningar, uppköpt jord i utkanten af staden, samt derå uppfört ett stort antal vackra och treffliga bostäder, hvilka de småningom inlöst med penningar, som de till större delen inbesparat från krogarne. *D:r Begg* har sedermera biträdt vid bildandet af en dylik byggnadsförening i Edinburgh, framkallat förtjenstfulla skrifter i ämnet genom inbjudande till en pristäffling, samt nu senast sjelf utgifvit en liten ypperlig skrift: »*Happy homes for the working men, and how to get them*», till hvilken, äfvensom till hr F. Ulriks här ofvan nämnda, förträffliga arbete vi hänvisa alla, som önska närmare upplysning om saken.

Men ehuru gagneliga och inflytelsrika innebära dock engelsmännens förbrukningsföreningar och skottarnes byggnadsföreningar ej hela lösningen af arbetets stora och invecklade problem. Arbetaren, som icke eger någon annan rikedom än sin arbetsförmåga och icke någon annan borgen än sin ärlighet och klokhet, behöfver kapital, för att utveckla sin tillverkningsförmåga. Men huru begära att krediten skall antaga, såsom tillräcklig säkerhet, egenskaper, hvilka, äfven då de i fullt mått förefinnas, hvilket ej alltid är händelsen, kunna motverkas af otaliga tillfälligheter, såsom sjukdom, olycksfall m. m. Å andra sidan åter har in-

gen så oafvisligt behof af kredit som just arbetaren. Ofta är det blott på de hårdaste vilkor han kan inköpa verktyg och arbetsmateriel, eller sitt första tarfliga bohag. Procentaren och pantlånaren indraga honom snart i sina nät, räntorna växa, de hopa sig till oerhörda summor, fordrings- egarne lägga beslag på allt hvad som återstår af verktyg och bohag, hyresvärden hotar med »vräkning» — korteligen, den ärlige arbetaren, som varit räddad medelst ett förskottslån i tid, går förlorad och faller med hustru och barn samhället till last, i stället att bidraga till dess heder och välstånd.

Hvar skall man då finna denna billiga, lätt åtkomliga kredit, som skulle sätta arbetaren i stånd att tillverka bättre och mera arbete, och derigenom i oerhörd grad stegra den allmänna välmågan och rikedom?

Det är *Tyskland*, som denna gång skall gifva svaret på vår fråga, och det lyder här, likasom från England och Skottland: *genom fri samverkan af förenade krafter*. Att här beskrifva de af den berömde Schulze-Delitsch organiserade kredit- och förskottsföreningarne, eller de med dem likartade föreningarne till uppköp af arbetsmateriel m. m., tillåter dock ej utrymmet. Vi ha blott i förbigående velat nämna dem, såsom den form, hvarunder samverksamhetsrörelsen i Tyskland företrädesvis uppträdte och derifrån äfven spridt sig till Belgien, Italien, ja ända till Egypten, öfver allt utövande det mest välgörande inflytande. För alla närmare uppgifter hänvisa vi till de nämnda skrifterna af Hamilton, Ljungberg och Schnell, eller ännu hellre till Schulzes egna förträffliga arbeten *).

I *Frankrike* har samverksamhetsrörelsen haft långt mindre framgång än i England och Tyskland, något som förefaller så mycket mera förvånande, då man erinrar sig att de grundsatser, på hvilka den hvilar, just uppvuxit ur fransk jordmån. Detta förhållande har imellertid sin förklaring, så väl i de herrskande sedvanorna, som i det rådande styrelsesystemet, hvilket senare är allt annat än gynnsamt för den personliga frihetens och sjelfverksamhetens utveckling. Icke desto mindre finnas för närvarande i Paris 120 kreditföreningar, med sammanlagdt omkring 3000 medlemmar, ett kapital af 2,700,000 francs, samt en årlig förvaltningskostnad

*) »Vorschuss- und Kreditvereine». — »Die arbeitenden Klassen und das Associationswesen in Deutschland» m. fl.

af endast 30 à 50 francs — ett vackert bevis på deras ledares oegennyttiga intresse och nit för saken. Egendomliga för Frankrike och tvifvelsutän innebarande en god framtids-tanke äro *mejeriföreningarne*, hvilka, under namn af »*fruitières*», förekomma ganska talrikt i Juratrakten, äfvensom murare-föreningen i Paris, samt föreningen för tillverkning af pianos, om hvilka båda G. Hamilton meddelar intressanta och lärorika uppgifter.

Ryssland erbjuder en helt egen företeelse i samverk-samhetsrörelsens historik. Här är det icke längre en *ny*, på lösningen af det moderna samhällets konflikter arbetande kraft, som framställer sig för betraktarens blick. Det är snarare det slumrande fröet af en urgammal, fordom blomstrande samfundsanda, hvilket, i århundraden bevarande sin gro-kraft, en gång måhända, utsådt i fri jord, skall, likt katakombernas hvetekorn, utveckla hela sin ursprungliga rikedom och kraft.

Samverksamhetsidéen uppträder nemligen i Ryssland under form af en verklig folkinstitution, på det närmaste in-förlifvad med nationens historiska utveckling och helgad af urgammal häfd. Öfverallt, i städer som i byar, arbetar det lägre folket i frivilliga arbetslag eller föreningar, så kallade *Artéles*, der hvarje medlem erhåller sin lön och sin andel i vinsten, i mån af sitt arbete och sin insats i företaget. Dylika *Artéles* hafva af ålder bildats för de mest olika ändamål, såsom för uppköp och beredning af lifsmedel, för utförande af olika slags arbeten, på beställning eller på egen risk, för producerande, äfvensom för försäljning af handelsvaror medelst kringvandrande köpmän, för bedrifvande af fiske och skäljagt m. m. Såsom synnerligt framstående näm-nas föreningarne för besörjande af i- och urlastning af köp-mansvaror (vid Petersburgs börs och tullhus arbete ej mindre än 25 sådana föreningar, hvardera med 50 à 150 medlemmar), samt föreningarne för ostberedning, af hvilka en i gouvernementet Jaroslaw, med ett årligt tillverkningsvärde af 2,700,000 rdr, omfattar fyra byar och räknar öfver fyrahundra medlemmar. Men icke nog med att dylika för-eningar funnits till sedan urminnes tider, de vittna äfven genom en lika enkel som ändamålsenlig organisation, om en ganska stor förmåga af sjelfstyrelse hos deras medlem-mar. Redan i sig sjelfva öfverraskande, framstå dessa fakta i

en ännu betydelsefullare dager, då de sammanställas med andra kända företeelser inom den ryska statsorganismen: å ena sidan sjelfverksamhet och sjelfstyrelse, å den andra träl-dom och envælde; å ena sidan de fria, ofta blott på muntlig öfverenskommelse grundade och med ett enkelt hedersord beseglade arbetarförbunden, å den andra enväldsmakten med dess vidt utgrenade och dock alltid otillräckliga spionerisystem; å ena sidan den trohet i fullgörandet af åtagna förbindelser, samt den ärlighet och noggranna kontroll af förvaltningen, som i allmänhet sägas utmärka arbetarföreningarne, å den andra den skamlösa korrupktion, som råder och tolereras inom alla grenar af statsförvaltningen. Jemförelsen kunde öfverflyttas äfven på den enskilda verksamhetens område, der samma bedräglighet lærer vara rådande så snart ej arbetaren bindes af den samfälda ansvarighetens tygel. Men vi måste åtnöja oss med dessa flygtiga antydningar och återvända till vårt ämne, i det vi från Storbrittanien och de kontinentala stormakterna öfvergå till *de skandinaviska länderna* och särskildt till vårt eget fosterland, för att der uppsöka spåren af samma mäktiga kraft, som vi funnit vara i rörelse inom de större samhällena.

Troget sitt skaplygne kunde »*det tröga folket fullt af hetsigheter*» först sent öppna sina slutna massor för den stora sociala rörelsen, och detta till en början blott på en enda punkt. Så förgingo åter några år under tröghetens inflytande, tills på en gång och likasom med ett elektriskt slag den första impulsen spred sig i alla riktningar, öfverspinnande hela landet med ett nät af samverksamhetsföreningar af olika slag. Norrköpings arbetarförening var för Sverige detsamma som Rochdaleföreningen för England — en trogen och ihärdig banbrytare för den nya idéen. Denna förening bildades 1860 af 44 arbetare, med en obetydlig grundpenning, enligt en af fabriksarbetaren Carlsson och stenhuggaren Slättengren uppgjord plan. Efter något mer än sju års förlopp räknar föreningen nu öfver 1300 medlemmar, har eget hus med samlingslokal, läsrum och ett godt bibliotek, eger en väl ordnad sjukhjelps- och begravningskassa, från hvilken understöd redan utgått till ett belopp af öfver 15,000 rdr, samt har nu senast äfven upprättat en förbrukningsförening, hvilken under loppet af 15 månader haft en omsättning af 73,885 rdr. Derjemte har den gifvit uppsla-

get till flere tillverkningsföreningar och, om vi ej misstaga oss, äfven till ett bolag för arbetarbostäders uppförande. Om dess moraliska inflytande kan följande samtal, som vi tillfälligtvis kommit att afhöra, gifva en föreställning.

»Huru kommer det sig,» frågade en f. d. norrköpingsbo en af stadens mest framstående män, »att en del af Norrköpings arbetare höjt sig, ej blott i ekonomiskt, men äfven i sedligt och intellektuellt afseende, långt utöfver hvad man för 30 år sedan skulle ansett möjligt, under det de öfriga qvarstå på samma låga ståndpunkt som förr?»

»Det kommer sig deraf,» svarade den tillfrågade, »att de förra äro medlemmar af arbetarföreningen, de senare icke.»

Genom sitt verksamma deltagande i skarpskytterörelsen, samt sitt kraftiga uppträdande till ordningens försvar vid några arbetaroligheter detta år, har föreningen ytterligare häfdat sitt goda anseende. Vid den jemförelse mellan inrättningar, afsedda att främja arbetarens väl, som egde rum vid förliedet års verldsexposition, erhöll Norrköpings arbetarförening, som bekant, ett af de främsta rummen.

Såsom vi nyss nämnde, förgingo flere år utan att det sålunda gifna uppslaget till en samverkande rörelse vann någon efterföljd i det öfriga landet, till dess på en gång, under åren 1866—67, Stockholm, Göteborg, Gefle, Malmö och en hel mängd andra provinsstäder, ja till och med en och annan tätare befolkad landsbygd, följde exemplet och bildade föreningar, af hvilkas framtida inflytande man hoppas allt godt, om de ock ännu äro alltför unga att hafva några bestämda resultat att uppvisa. Den största är Göteborgs arbetarförening, hvilken, efter blott tvänne års tillvaro, räknar 3,500 medlemmar och är afsedd att omfatta alla sådana inrättningar och fackföreningar, som kunna främja arbetarens bästa. Stockholms arbetare hafva deremot splitttrat sig i en hel mängd, ofta om hvarandras tillvaro okunniga föreningar. Redan i detta förhållande röjer sig en betecknande olikhet i skaplynne och karakter hos rikets första och andra stad, och en klarsynt blick skulle lätt nog upptäcka flera sådana. Så synes till exempel Göteborgsföreningen företrädesvis hafva verkat för ekonomiska ändamål, bland annat genom en handelsrörelse, som bedrifves med synnerlig framgång och redan lemnat öfver 5,000 rdrs behållning, hvaremot Stockholms »Arbetarförening» egentligen

blott gjort sig känd genom den nitiska verksamhet, som utvecklas af dess så kallade »underhållande afdelning», hvars bemödanden underlättas af en sångkör om 70 röster. »För uppfostrande ändamål» hafva inom båda föreningarne blifvit upprättade värderika boksamlingar, hvilka dock mestadels tillkommit genom skänker, utan uppoffring af medlemmarne sjelfva. Utom den egentligen så kallade arbetarföreningen har hufvudstaden dock, som nämnt är, en hel mängd andra samverksamhetsföreningar, deribland ej mindre än tre för samfälda uppköp (af hvilka en räknar 1000 medlemmar och har två försäljningslokaler), ett stort antal tillverkningsföreningar, samt flere för inbördes understöd. Slutligen har äfven Stockholm bildat ett sällskap för arbetarföreningars befrämjande, hvilket bör bli af stor nytta för hela landet, såsom en sammanhållningspunkt för den allmänna samverksamhetsrörelsen.

Äfven våra offentliga myndigheter hafva på senare tiden vidtagit åtskilliga kloka och kraftiga åtgärder för samverksamhetens befrämjande. Så har t. ex. landbruksakademien gifvit uppslag till bildande af mejeriföreningar bland allmogen, samt Stockholms läns landsting låtit utarbeta ett förslag till samfälda *afsättnings- och förbrukningsföreningar* för landtbrukare, hvilket förslag kommer att utgifvas från trycket och, som vi förmoda, äfven bli tillgängligt i bokhandeln.

Arbetarföreningar på landsbygden förekomma hittills mest i Norrland och afse i allmänhet uppköp af lifsmedel. Dock har äfven här en och annan tillverkningsförening kommit till stånd, såsom Kåge-elfs sågverksbolag, Mora mekaniska fabriksbolag, en skeppsbyggeriförening i Gefletrakten, samt åtskilliga af Skogs arbetarförening påtänkta företag, afsedda att bereda hemarbete för qvinnor och barn. I allmänhet tyckas tillverkningsföreningarne ega stor lockelse för våra svenska arbetare. Norrköping har redan fem sådana, Stockholm ett ännu mycket större antal, hvaribland en silfverarbetarassociation, som anses vara det största företag vårt land har att uppvisa i den vägen. Bland de mest betydande är äfven Göteborgs mekaniska fabriksförening, bildad af 10 arbetare, med en grundpenning af blott 520 rdr, och numera, efter lyckligt genomkämpade svårigheter, i besittning af egen smältugn, smidesverkstad och gjuterilokal, jemte en ångqvarn. I följd af ökade beställningar har föreningen

dock på senare tiden användt äfven lejda arbetare och synes sålunda, likt den Rochdaleska manufakturföreningen, i begrepp att afvika från sin grundidé.

Öfverhufvudtaget synes alltså samverksamhetsrörelsen hos oss få sitt förnämsta uttryck i *tillverkningsföreningar*, likasom hos engelsmännen i *förbrukningsföreningar*, hos skottarne i *byggnads-* och hos tyskarne i *förskottsföreningar*.

I Danmark och Norge vann föreningsidéen insteg långt tidigare än hos oss, ehuru Sverige måhända i närvarande stund räknar de flesta föreningarne. I Kjøbenhavn uppstodo, enligt Dickson, redan i slutet af 40-talet åtskilliga arbetarsamfund, hvilka 1853 uppgingo i en större, samfald förening, bildad af en för arbetsklassens väl varmt nitälskande man, hr C. W. Rimestad. Olyckligtvis gjorde sig dock föreningen efter några år till redskap för politiska agitationer, förfelade derigenom sitt ändamål, bortstötte ifrån sig sina upplysta och nitiska ledare, samt upplöstes slutligen helt och hållet 1856. På spillrorna af den första lyckades det hr Rimestad att 1860 bilda en ny förening, hvilken med blicken stadigt fästad på sitt mål synes gå en trygg och gagnande framtid till mötes. Kjøbenhavns Arbejderforening räknar 2,800 medlemmar, af hvilka dock $\frac{1}{3}$ icke tillhöra arbetsklassen; hennes förnämsta verksamhet synes riktad på »uppfostrande ändamål», dels genom ordnande af lämpliga föredrag*), dels medelst utgifvande af en tidning, hvilken på ett klart och upplysande sätt behandlar alla frågor, som ligga inom föreningens uppgift.

På det praktiska området har samverksamhetsrörelsen i Danmark funnit sitt förnämsta uttryck i föreningar för ömsesidigt understöd, såsom *Syge-, Alderdomsforsørgelses- och Begravelseskasser*. År 1864 funnos i Danmark ej mindre än 215 Sygekasser (af hvilka 38 på landsbygden), med tillsammans 22,280 medlemmar och ett kapital af sammanlagdt 177,976 rbd (355,952 rdr svenskt). I Kjøbenhavn har dessutom sedan 1865 en byggnadsförening med framgång verkat, hvarjemte, i den lilla landsortstaden Thisted, en förbrukningsförening nyligen bildats, hvilken, oaktadt mycket motstånd, dock under sin nitiske stiftares, pastor Sonnes ledning, vinner allt mera fast fot.

I Norge räknar samverksamhetsrörelsen sitt ursprung

*) Ej mindre än 400 dylika föredrag hafva hållits inom föreningen af Kjøbenhavns utmärktaste vetenskapsmän och litteratörer.

från den så kallade Thraniter-rörelsen, ett slags politiskt arbetarförbund, hvars revolutionära tendenser inom kort påkallade styrelsens inblandning och beredde dess undergång, medan dock den nyväckta idéen om arbetarnes samverkan låg kvar i det allmänna medvetandet och efter en tid bröt fram i dagen, — »renad, förvandlad, oemotståndlig» — under form af arbetarföreningar, sådana som de i Horten, i Bergen och Christiania m. fl., om hvilkas bildande och sedligt stärkande inflytande det ej finnes mer än en tanke. Främst står föreningen i Bergen, med sina 1,600 medlemmar, sitt kapital af 20,000 specier (80,000 rdr sv.), sitt vackra samlingshus med bibliotek och läsesal, sina understöds-kassor, från hvilka sedan 1850 utgått öfver 40,000 specier (160,000 rdr sv.), sin lånekassa, sin folkbank, sin förbrukningsförening och, först och sist, sitt väckande inflytande på arbetarnes hederskänsla och sjelfmedvetande*).

Kasta vi nu till slut en blick på den litteratur, samverksams-hetsrörelsen framkallat i de skandinaviska länderna, finna vi den representerad — i Sverige af de förtjenstfulla större arbeten af *Ljungberg* och *Hamilton*, som här ofvan blifvit nämnda, jemte en samling små skrifter utgifna af sällskapet för arbetarföreningars befrämjande — i Danmark åter af *F. Ulriks* ypperliga bok om »*Arbejderforeninger til gjensidig Hjælp*», *Paril Burmeisters* utförliga framställning »*Om Syge- og Alderdomsforsørgelses-kasser*» (båda framkallade af ett 1865 utfäst pris för den bästa afhandling i dessa ämnen) samt *Pastor Sonnes* lifliga skildring af de engelska samverksams-hetsföreningarne och den efter deras mönster i Thisted bildade Arbejderforeningen. Dessa skrifter skola dock, med undantag af den sistnämnda, neppeligen finna några läsare utan-

*) Det förefaller besynnerligt att arbetaroroligheter, med anledning af stegrade pris å lifsmedel, under detta år förefallit just i de tvänne städer inom de förenade rikena, Norrköping och Bergen, der de erkänt bäst organiserade arbetarföreningar längst och kraftigast verkat. Att norrköpingsföreningen obetingadt anslöt sig till ordningens försvarare är redan nämnt och vi taga för gifvet att den bergensiska handlat på samma sätt, ehuru tidningarne ingenting meddelat derom. Förhållandet är imellertid nog anmärkningsvärdt för att böra beaktas af samverksams-hetsrörelsens vänner och komma dem att, med så väl det muntliga som det tryckta ordet, verka för okunnighetens och fördomarnes skingrande inom allt vidsträcktare kretsar och ej blott inom de slutna föreningarnes mer eller mindre trånga gräns.

för de bildade klasserna. Huru den simple arbetaren skall vinnas för saken lärer oss norrmannen *Ferd. Roll* i sin berättelse om Rochdaleföreningen*), (det enda norska arbete i ämnet vi känna), som med sitt enkla, till arbetaren direkt ställda språk och sitt friska, åskådliga framställningssätt, förtjänar att tagas till mönster för alla dylika folkskrifter.

Vi hafva härmed sökt antyda grunddragen af den rörelse, som uppstått i skötet af det moderna samhället, och som, vi äro öfvertygade derom, bär inom sig den fredliga lösningen af några bland framtidens mest fruktansvärda problem; detta dock icke genom de mer eller mindre lysande siffer-resultat hon kan uppvisa; framgångarne och rikedomerna utgöra endast grundlaget för ett stort och genomgripande verk af moralisk pånyttfödelse. Den sanning, som af Rochdales banbrytare blifvit på orubbliga grundvalar befastad, skall utveckla sina oundvikliga konsekvenser öfver allt, hvarest vilkoren för dess tillgodogörande förefinnas. Dessa vilkor äro trenne:

Först *förmåga af sjelfhjelp och sjelfupprättelse hos den arbetande klassen*. Arbetarföreningar, bildade och ställda under ledning af icke arbetare, skola aldrig fullt nå sitt mål, om de ock såsom tillfälliga öfvergångsformer för den äkta samverksamheten kunna hafva sitt berättigande. Samverksamhetsrörelsen är nemligen ett barn af sjelfstyrelsen, och *skydd*, det må vara af hvad slag som helst, skadar i stället att gagna henne, helt enkelt emedan det är en förnekelse af sjelfva hennes grundprincip.

Det andra vilkoret för samverksamhetens framgång är *frihet*. Styrelsernas inblandning, sker den än i bästa välmening, skall alltid inverka hämmande på hennes utveckling. Friheten är hennes lif.

Det tredje vilkoret, slutligen, är *qvinns medverkan*.

4.

Det dröjde länge innan man kom att tänka på att qvinnan hade någon, vare sig rätt eller pligt med afseende på samverksamhetsrörelsen. Till en början var det endast i egenskap af hustru till någon af medlemmarne, som hon kunde

*) Se Folkevennen, 16:de årgångens 5:te häfte.

vinna inträde i en förening, dock utan rätt att deltaga i de allmänna öfverläggningarne och besluten. Stundom förnekades henne rent af tillträde, såsom i de danska understödsföreningarne. Nu har man dock småningom börjat inse det orimliga i ett dylikt förfarande. I Danmark hafva kraftiga röster höjt sig, för att påyrka lika rätt för qvinnan som för mannen (se de ofvannämnda skrifterna af Ulrik och Burmeister), och ett försök har äfven gjorts att bilda en särskild sjukhjulsförening för qvinnor. I England hafva flere af de större föreningarne antagit den lika rösträtten såsom en af sina hufvudgrundsatser. Den berömde engelske statskonomen, Stuart Mill, håller, inom detta som inom alla områden, strängt på kvinnans rätt*). Den franske författaren, Gustave Garrison, betonar deremot starkare frågan om hennes pligt, och vi vilja här följa hans föredöme.

Om qvinnan, säger han, envist fasthänger vid de gamla vanorna och ovanorna, om hon sätter sig emot de nya idéerna, eller blott liknöjdt lemnar dem derhän, i stället att gå dem till mötes och med sin mildhet och takt förmedla öfvergången mellan det gamla och nya, då skola kanske mansåldrar förgå innan vi komma i fullt åtnjutande af samverkansrörelsens välsignelser. Om hon deremot ville inse vigten af denna rörelse, ej blott för hushållningens underlättande, för hemmets förädling, för barnens helsa och familjens hela moraliska och intellektuella lyftning, men äfven för arbetarnes inbördes enighet och hela samhällets fredliga utveckling, då skulle alla hinder vika. Qvinnan skulle i arbetet för den goda saken inlägga denna tro och hänförelse, som hundradubblar kraften.

För att finna bekräftelse på detta påstående, behöfva vi blott uppslå några af de Rochdaleska ströskrifterna.

Se här till exempel historien om den stackars Betty, som en dag tar mod till sig och går in till grannhustrun Mary, för att fråga henne hur hon bär sig åt, som alltid har fullt upp, så i hushållet som penninglådan, hvaremot

*) Så säger han t. ex. i ett af sina senare arbeten: »Samverkansföreningarne skola genomföra den arbetets och rikedomens jemnare fördelning, som man med andra konstlade medel fäfangt sökt åstadkomma, förutsatt, naturligtvis, att man ger qvinnan samma rätt som mannen, ej blott med afseende på de förmåner föreningarne medföra, men äfven i fråga om deras styrelse.

hon, Betty, är i ständig nöd. »Saken är den,» svarar Mary, »att vi alltid köpa våra förnödenheter i föreningens bod. De köpmän du handlar med skola naturligtvis hafva sin skäliga vinst på dig och litet deröfver, för att betäcka sina möjliga förluster, och det är ju intet under då att du får betala dyrt, helst om du köper på kredit. Helt annorlunda går det till i föreningens bod. Här kommer vinsten af rörelsen köparen sjelf till godo, så att *ju mera du köper, desto större blir din besparing*, och vid årets slut är du, nästan utan att veta hur det gått till, egare af några vackra guldstycken, som utgöra din sparkassa.»

»Och jag, som aldrig haft så mycket som ett guldstycke i min ego!» suckar den stackars Betty, och skyndar hem, för att vinna mannen för de nya idéerna och förmå honom att ingå som medlem i föreningen.

En annan gång införas vi af William Cowper — en af Rochdale-föreningens första medlemmar och sedan många år dess sekreterare — i det tarfliga arbetarhemmet, der hustrun sitter ensam under de långa vinteraftnarne, väntande på mannens återkomst från föreningsmötet. Barnen sofva redan; allt är tyst kring den ensliga hustrun; hon lyssnar, men förnimmer ingenting annat än klockans enformiga pickande, regnets smattrande mot fönstret, vindens suck eller stormens tjut kring knutarne. Huru sväller ej då den unga makans hjerta! »Om han hade en tanke på mig, om han höll af barnen som jag gör, skulle han väl då öfvergifva oss så här, för att vara på mötet hela qvällen!» Dock, snart vaknar känslan af det rätta i den kristliga modrens själ; hon betänker att det endast är för familjens bästa, som mannen försakar hemmets fröjd, att han under frånvaron tänker och arbetar för de sinas framtid, och när han sent omsider återkommer hem, frusen, ruskig och kanske bekymrad öfver några för hans förening mindre gynnsamma förhållanden, mötes han endast af vänliga omsorger och muntrande, hoppfulla ord.

Här åter ha vi berättelsen om hur den kloka och driftiga Polly, sedan hon fåfängt sökt öfvertala den dåsige mannen att gå in i föreningen, samlar sina sista sparstyfrar och erlägger afgiften för egen räkning; hur mannen, då han qvartal efter qvartal ser nya besparingar antecknas, börjar få lust att också skaffa sig en »stocken der bok»; hur hustrun

drager sig tillbaka och låter honom inträda på sitt nummer, eller huru de använda en del af de vunna besparingarne till en ny inträdesavgift och båda förblifva medlemmar af föreningen; huru barnen imellertid växa upp, stärkta af en sund och tillräcklig föda; hur under tider af sjukdom och arbetslöshet bidragen ur föreningens understödskassa afvärja den hotande nöden; huru böckerna från föreningens bibliotek, lästa högt vid qvällsbrasan, hålla hufvaden hemma från krogen; hur familjens kläder bli allt snyggare och slutligen ej lemna någon förevändning att uteblifva från kyrkan; hur man till och med en och annan hvardagsafton består helgdagsdräkten och går att afhöra ett föredrag i föreningens lokal; hur, med ett ord, välstånd, upplysning och gudsfruktan råda i arbetarens hem, i stället för den forna nöden, okunnigheten och liknöjdheten.

Dessa enkla drag ur arbetarens lif, sådant det i olika skiftningar återfinnes bland alla folk, må vara oss nog för att inse qvinnans uppgift för samverksamhetsrörelsen, så vidt den berör det husliga lifvet. Men äfven oberoende af den husmoderliga verksamheten har qvinnan, såsom arbeterska, en egen, omedelbar andel i den stora rörelsen, som det är af vigt att hon i tid lär inse. Våra unga arbetssökande qvinnor skola ej då såsom nu, vid utträdet ur slöjdskolor och andra läroanstalter, stå rådlösa och tvekande om hur de skola tillgodogöra sina ofta utmärkta kunskaper och färdigheter; de skola sluta sig tillsammans gruppvis, förena sina små tillgångar och så upprätta den ena föreningsverkstaden och arbetsbyråen efter den andra. På samma sätt skola våra stackars sömmerskor och tvätterskor, i stället att hjälplöst falla fattigvården till last när sy- och tvättmaskiner beröfvat dem deras förtjenst, sjelfva förena sig om inköpet af dylika mekaniska arbetskrafter, använda en del af behållningen till att allt mera utvidga företaget och sålunda tillförsäkra sig den mångdubbla vinst, som nu från den fattiga arbeterskan öfvergår till den rike skjortfabrikanten eller tvätt-entreprenören.

Å en annan sida kunde vi, med exempel hemtade från dagens historia, visa huru äfven den simpla arbetsqvinnan, om hon hade något begrepp om samverksamhetens kraft, skulle, om ock helt omedvetet, kunna bidra till lösningen af de arbetets konflikter, som sätta de olika samhällsklasserna i har-

nesk emot hvarandra och hota samhällets fredliga utveckling. Låtom oss till exempel kasta en blick in i den fattige vedhuggarens hem vid en aflägsen gata i den svenska hufvudstaden. Hustrun, omgifven af sin hungriga barnskara, har nyss tillagat den torftiga måltiden och afvaktar mannens återkomst från arbetet. Sent omsider inträder han, med sågen och »bocken» hängande öfver armen och yxan slängd öfver den väldiga skuldran. Tyst och mörk i hågen kastar han sig ned vid bordet, afvisande med vresiga åtbörder den framsatta maten, i det han mumlar något om nödvändigheten att i tid vänja sig att svälta, eftersom de fördömda vedsågningsmaskinerna ändå taga brödet ur den fattige arbetarens mun, för att öka herrarnes öfverflöd. »Men,» tillägger han med bister ton, »den fattige arbetaren skall veta att försvara sin rätt!» Och orden bekräftas med ett slag mot bordet af den väldiga knytnäfven, åtföljdt af en vild ed, hvarpå mannen i korta, afbrutna ord omtalar, huru han öfverenskommit med kamraterna att samlas på en gifven timme, för att »slå både maskinerna och deras egare sönder och samman!» Men hustrun, huru skall hon upptaga detta meddelande? Skall hon väl, såsom hittills, delande mannens förtviflan, också dela och ytterligare uppegga hans trotsiga och hatfulla känslor? Nej! hon har fått några skrifter af sin »skyddsfru» — eller hon har kanske just i dag talat om de olycksaliga vedsågningsmaskinerna med den gamla fröken, hos hvilken hon »går i hjälp», — eller har hon blott helt enkelt iakttagit huru hennes granne, sömmerskan, gått till väga vid ett liknande bekymmer; — med ett ord: *hon har fått begrepp om hvad samverksamhet vill säga* och kan därför uppmana mannen att visserligen förena sig med kamraterna, men icke för att sönderslå, utan för att *inköpa* en af de afskydda maskinerna och drifva den för samfäld räkning.

På samma enkla, men verksamma sätt kan man ju äfven tänka sig arbetaroroligheter, sådana som de i Norrköping och Bergen, i framtiden afvärjda. Härtill fordras dock att arbetsklassens qvinnor lära inse den makt till sjelfhjelp som innebäres i samverkan, och hvem är väl närmare att bibringa dem denna lärdom, än deras lyckligare lottade medsystrar?

Äfven den bildade qvinnan har sålunda för den stora sociala reformen en uppgift, som måhända icke är den minst viktiga.

»Ofta,» säger en korrespondent till »*the Cooperator*», »behöfs det blott några uppmuntrande ord af *mylady*, eller några skrifter, skänkta af hennes hand, för att öfvervinna den tröghet, som afhåller våra arbetare att taga del i och draga fördel af den stora sociala rörelsen.»

Allt hvad vi hafva att göra vore således att skaffa oss kunskap om samverksamhetsrörelsen i allmänhet och särskildt om de föreningar, som finnas i vår närhet, samt söka meddela denna kunskap åt alla, som kunna draga fördel deraf; möjligen äfven genom en gåfva eller ett förskotts lån till de fattigaste sätta dem i tillfälle att göra sin första insats i en uppköpsförening eller en sjukhjelpskassa.

»Men vi känna inga sådana människor,» invänder kanske någon af våra unga läsarinnor.

Låt oss se till. Känner du t. ex. ej den fattige vedkarlen, som dagligen ringer på din dörr, och hans hustru, som sträfvar så mödosamt uppför dina långa trappor med den fyllda vedsäcken? och hjälphustrun sedan! och mjölk-gumman, hvars välkända stämma du hör hvarje morgon från köket? — bakelseflickorna, som täfla om din ynnest? — vaktmästaren, som biträder vid familjens bjudningar? — sömmerskan och »hårfrun» som ordna din baltoilette? — känner du ej, eller borde du ej lära känna alla dessa?

Och vi ha dock här talat blott i allmänhet. Låt oss nu göra några speciella förutsättningar och du skall snart få se huru fältet vidgar sig. Antag t. ex. att du vore hustru eller dotter till någon af våra börs magnater, hvilken mängd personer skulle du ej kunna gagna med din nyvunna kunskap — från den fattige bäraren, hvars hustru får betala dubbelt mera för de usla förnödenheter hon köper för dagen, än du för dina årsförråd af utsökta varor — och till den unge kontoristen, hvars mor (en gång i samma lyckliga läge som du sjelf och nu drifven till samma utväg som den fattige bärarens hustru) grämer sig öfver att se de många barnens blomstrande kinder blekna och den vuxne sonens hårdt anlitade krafter slappas under inflytande af en knapp och dålig kost. Eller är du hustru till någon af våra stora fabrikanter, matmor på ett bruk*), dotter till någon af kommu-

*) En bruksegare i Sörmland lär nyligen hafva öfverlåtit den vid bruket inrättade handelsrörelsen åt bruksarbetarne, att drivas till deras egen förmån af en inom dem sjelfva upprättad förbrukningsförening.

nens embetsmän, eller kanske prestfru i en vidsträckt församling — huru otaliga tillfällen har du ej att verka för den goda saken! Är du åter skollärarinna eller medlem af en skyddsförening, då befinner du dig ju vid sjelfva härden för den stora reformen och har kanske redan med råd och dåd bidragit till dess framgång. Har du fått ordets makt på din lott kan du med öfversättningar eller med egna skrifter, och hvarför icke äfven med fria föredrag, verka i vidsträcktare kretsar.

Visst är, att der sakkunskap och god vilja finnas, der saknas aldrig tillfälle att använda dem.

Enligt hvad vi här sökt antyda har alltså *arbetarhustrun* till uppgift att tillgodogöra samverksamhetsidéen inom hemmet och hushållet, *yrkesqvinnan* att tillämpa den på de olika grenarne af det qvinliga arbetet, *den förmögnare klassens bildade qvinnor* att sprida den inom allt vidsträcktare kretsar och inskrifva den äfven i människokärlekens och välgörenhetens tjänst*).

Härmed är dock ej frågan om qvinnans andel i den stora rörelsen till fullo besvarad. Likasom sjelfva reformen så är ock qvinnans uppgift med afseende på densamma ej blott *en yttre*, men äfven *en inre*. Det är qvinnan, som skall ingjuta i samverksamhetsrörelsen dess rätta anda och lif; det är hon, som skall tillse att den blir, icke ett blott mekaniskt verktyg i det materiella förvärfvets tjänst, utan en lefvande kraft till det goda, en sedligt pånyttfödande, en kristligt försonande makt. Det är hon, som skall »binda händerna på den unge jätten» — men med sjelftuktens och broderskärlekens osynliga band; det är hon, som skall inviga honom till Guds och mensklighetens tjänst, gifva honom hans lösen och inskrifva på hans fana det glada budskapets ord:

»Frid på jorden, bland människorna en god vilje.»

L—d.

*) Vi hemställa här huruvida ej samverksamhetsföreningarne gjorde klokt i att företrädesvis använda qvinnor till bodföreståndare, skrivare, räkenskapsförare, med flera sådana befattningar, för hvilka de äro lika lämpliga som männen, under det de hafva betydligt lägre löneanspråk.

XL. DANNELSE I FORHOLD TIL MENNESKENATUR OG I FORHOLD TIL CHRISTENDOM *).

Det Indblik, som behövedes for at see ind i de mange forskjellige Slags Dannelse **), der udvikles af de mange forskjellige Omstændigheder, der findes i Verden, — det måtte være et guddommeligt Indblik, og dermed følger altid en guddommelig Indsigt. Men et sådant omfattende Indblik kan Mennesker ikke vinde. Det er derfor kun to Slags Dannelse, som ligge Menneske-Synet nærmest, som jeg her med nogle spredte Drag vil söge at tegne: den som fattige Kår ***) giver, og den, som i Modsætning til hin, sedvanlig pleier at kaldes »Dannelse».

Når jeg nu taler om Dannelse, må jeg dog minde om, at *Udvikling* er i Sproget ikke heelt det samme som *Dannelse*. *Udvikling* betegner jo nærmest den Udfoldelse af Menneskenaturens inderste Grund, af de dybeste Kræfters Trang eller Fylde, som ikke kan komme frem, uden at Sindet er, eller har været, i Rörelse, eller med andre Ord: uden at man indvortes har oplevet Noget. Er det ny Menneske skabt og kommet til Gjennembrud i det gamle, så vil »*Udvikling*» være Udfoldelse af Åndens Fylde, det vil sige af Menneskeglæde; men er det ny Menneske endnu ikke kommet frem i os, så må sand *Udvikling* udfolde de dybeste Savn, den dybeste Trang, de inderste Længsler, netop ved at udvikle de Kræfter i Mennesket, som ere skabte til et evigt Mål. »*Dannelsen*», derimod, medfører kun Udfoldelsen af Evner og Færdigheder, og kan godt före Tillfredstillelse, ja, om man vil, Glæde med sig, uden Hensyn til Menneskets sande, evige Mål.

Når jeg her taler om Dannelse, regner jeg dog en vis Hjerte-Dannelse med under dens Område. Jeg mener da, at Dannelse og *Udvikling* kunne gribe ind i hinanden.

*) Ehuru vi ej i allt kunna underskrifva förf:ns åsigter, är det oss ett nöje att meddela denna uppsats, såsom ett uttryck af den i Danmark så inflytelserika grundtvigska riktningen, hvilken väl förtjenar att blifva närmare känd hos oss, och af hvars fosterländska verksamhet vi kunde hafva så mycket att lära. Med den ärade förf:ns tillåtelse hafva vi förbigått några dunkla ställen i manuskriptet, äfvensom några bilder, som skulle förefallit fremmande för våra svenska läsare, till hvilka uppsatsen, såsom slutorden antyda, egentligen är ställd. Red.

) Bildning. *) Lefnadsomständigheter.

Det er Dannelsen i to Stænder, to Samfundslag, den i Fattigstanden og den i Ikke-Fattigstanden, jeg her vil sammenligne i dens Hovedtræk.

Hovedtrækket i de Ikke-Fattiges Dannelse er sædvanligvis »Finelse», for ikke at sige »Forfinelse». Lad os tage det fra dets smukkeste Side og sige: *Dannelsens Virkning er her Finhed*. Her skal man søge den finere Følelse, den finere Forstand, den finere Sands, den finere Ånd o. s. v.

Med Dannelsen i Fattigstanden mener jeg det, Folk ellers kalder slet ingen Dannelse, det vil sige den Påvirkning, som ikke Menneske-Hensigt og -Vilje, men Omstændighederne, Omgivelserne og de udvortes Oplevelser har frembragt. Jeg taler altså om de Menneskers Præg, der ikke efter deres 14:de År, og sommetider næppe før den Tid, have havt Leilighed og Tid til at nyde Undervisning. Da sådanne jo ligesåvel påvirkes af deres Forhold og Kår, som vi af vore, kalder jeg denne Påvirkning hos de Fattige for Dannelse — thi her er jo virkelig Noget dannet frem hos dem, lige så vel som vor Dannelse også er dannet frem hos os, vakt, fremkaldt, lært eller hvad man vil.

I nogle Retninger er Noget fremkaldt eller uddannet hos os, hvor intet er fremdannet hos de Fattige, f. Ex. Konst-sands. I andre Retninger er det omvendt; således er Sand-sen for Stedforhold, for levende Geografi, ikke på Land-kortet, men i de nærmeste Egne og hvorsomhelst de Pågjeldende komme til at opholde sig — især hos Bønderne — levende og frisk.

Siden jeg nævnte *Konstsandsen* hos de så kaldte Dannede, så lad os sammenligne, hvad der ligger eller borde ligge denne nær: *Skjönheds-Sandsen* hos de to Stænder!

Den Dannedes Skjönheds-Sands består tidt i at gjøre sig alle Liniernes og Farvernes Forhold til Øiets Behag klare, gjøre sig alt bevidst. Den Jevne modtager tidt de samme Indtryk, uden at tænke derover. Det er imidlertid ikke den åndige, men snarare den legemlige Side af Skjönheds-Sandsen, som i Former og Farver finder sin Tilfredstillelse. Da nu det Legemlige lige så vel som det mer Sjælelige er skabt af Gud, så er det Smukt og godt på sit Sted. Men så snart man taler med høiere Alvor om den mere legemlige Side af Skjönheds-Sandsen og sætter den fremst, ol hvor dybt bliver Faldet så ikke let, netop i den egenligste

Skjönheds-Sands, fordi man da kalder det Legemlige i Tingen for Ånden deri, bruger sin uendelige Forfinelses Evne på at tale fint om det Grove, høit om det Lave, åndrigt om det som er udenfor Åndens Område!

Have de Fattige derfor ikke nået den fulde Uddannelse af den mere legemlige Skjönheds-Sands, så ere de dog nærmere dertil end de, som ved at lægge en Overordnelses Vægt til det, som er skabt til Underordnelse, ere gåede to Skridt tilbage, hvor de gik et frem.

Man vil sige: Du sætter en utilbørlig Trinforskel i Skjönheds-Verdenen, ved at sætte det sjælelige Udtrykket så meget høiere end Formen. Alt skabt er fra Gud. Han skabte Strået med samme evige Skjönheds-Magt som Havet og Bjergstrækningerne; her gjælder ingen Rangforordning!

Jeg svarer, at det Mindste kan have samme evige Værd, som *skabt af Gud*, som det Største har, hvis Skjönhed også i Grunden består i at være skabt af Gud. Men når alt, hvad Gud har skabt, har fra hans Hånd sit sande Værd, så er det jo netop på den Plads og til det Brug, Gud har sat enhver Deel, at den har Betydning. Hvad Gud har skabt underordnet mister sit Værd som overordnet; og hvad Gud har skabt skjönt som det Lave, bliver stygt, når det sættes som det Høie.

Men, vil man sige, det er jo netop for det virkelig sjælelige, Dannelsen åbner Øiet. At den tillige giver Forstand på det Tekniske, det er jo ovenikjøbet. Hvad siger Du f. Ex. om »Sands for Naturen» hos de to Ständer?

Naturen, siger jeg, er, hvad Skjönhed angaar, skabt til Sjæle-Speil og Livs-Speil for Mennesket. Så snart som den indre Verden er vakt i et Menneske, så vederkvæger Speilet deraf i Naturen hans Øie, fordi det giver Sjælen et synligt Udtryk, og giver Tanken Formens Klarhed.

Udtryk og Form er de to Sider af Skjönhed som svarer til Følelse og Tanke. Disse to Dele føle de »simple Folk» lige så fuldt som »de Dannede», men i mere Oprindelighed, Ubevidsthed og mere af sig selv. De Dannede glemme tidt, hvad der afspeiles over Speilet. Men når det er kommet såvidt, så findes Skjönheds-Sandsen der i Grunden ikke længer; man narrer da sig selv i sin forfinede Overbevidsthed. Derfor er den »Ikke-Dannedes» Skjönheds-Sands tidt renere end »den Dannedes».

Men med alt det skal det indrømmes*), at der virkelig hos de Dannede sædvanligvis findes en Deel god Sands for det Skabte. Øiet pleier der at være uddannet til at see mange finere Dele af det Skabtes Herlighed, som oversees af den uøvedes Sands. Hvad der for Øret i Tonelivet, for Øiet i Natur og Kunst, for Tanken i Videnskaben o. s. v. åbenbarer sig af Skabningens Herlighed, kan tit være indenfor den Dannedes Råderum, hvor jevne Folk må stå udenfor! Hvad Livet under lykkelige Omstændigheder udvikler, må dog stilles i første Række blandt de Dannedes Fortrin. Livet benytter jo nemlig enhver Omstændighed til sit Brug, og der, hvor Dannelsen har sine gode Sider, findes Livet skjult derunder. Med andre Ord: den Dannelse, som gjøres uden Hænder, ligesom Stenens Lösriverter i Nebukadnesars Syn, den må skjule sig endog under enhver Konst-Dannelse eller Cultur, der skal due noget — kun da kan det, der gjøres med Hænder, have noget Værd.

Den Taktfuldhed, den fine Følelse i Omgang, den Höflighed, den Forekommenhed, den spillende Livlighed, den lette Ynde, den Smidighed i Samtaler og meget andet Godt, som udmærker finere Folk, kunde da være værd at nævne. Den hele samtonede (harmoniske) finere Fremtoning, som ædle Naturer fremvise i Dannelsens Klædebon, kan have en henrivende Tiltrækning, der vel som alt i Verden er ikke heelt reen, men dog låner sin største Magt fra Gudsbilledet i os.

Men nu de grovere Omstændigheder, have de på deres Side da ikke også uddannet gode Egenskaber hos de simple Folk? Jeg vil til Svar blot (i en Hast og uden al videre Udførelse af Emnet, som vilde blive uendeligt) nævne hvad jeg selv i min temmelig lange Livstid har seet hos simple Folk.

Eiendomligt for dem er en Udholdenhed og Sjælskraft under Legemslidelsen og legemlige Ulæmper, som synes mig mageløs, ja som forbauser os forvænte »Dannede«! Derimod kunne de sommetider lettere overvældes af Sjælelidelser, så at Selvmord jo skal være hyppigere hos simple Folk. Men jeg taler ikke om Lasterne på begge Sider af Samfundet; thi da vilde det åndelige Selvmord hos mange Rige vist kunde opveie hint. Også under sjælelige Lidelser findes derfor hos mange af de Jevne, en så mageløs fordringsløs,

*) Medgifvas.

stille, kraftig Måde at bære Byrden på, uden al poetisk Udguldelse i Martyr-Klager, og med så lidt Bitterhed, at det tidt har forbauset mig. Den Hårdførhed under Møisommeligheder, Ufortrødenhed under Arbeide og Slid hele Dagen, ja hele Livet igjennem; den Arbeidsdygtighed, den Nøisomhed, den Taknemlighed mod Mennesker og den troskyldige Guds frygt, Sagtmodighed og Ydmyghed, som tilhører Almuen; den gjensidige Hjælpsomhed mellem de Fattige, som vi Andre næppe engang kunne sætte os ind i, og den Kjærlighedens Rundhændethed med Lidt, der indfører Ordsproget: »Når Stymperen giver Stakkelen, så bliver der Glæde i Himmerig», dette og meget, meget andet Godt, som Livet har uddannet hos denne Stand, beundre vi og nyde vi langt mindre Skjönheden i, end i et Landskab af Claude Lorraine eller et Stille-Livs-Billede af en hollandsk Mester, som vi ere færdige at dåne af Henrykkelse over. Og hvad mon dog er skjønner for Gud?! Jeg taler ikke her moraliserende om, hvad der er dydigst at beundre. Nej, jeg taler ligefrem om *Skjönheds-Sandsen*; thi jeg ved, at det hverken er den pæne moralske Dyds-Sands og desværre heller ikke Kjærligheden i mig, der her roser de Fattige; men at det ligefrem er Eiendommeligheds- og *Skjönheds-Sandsen* i min Natur, som poetisk henrives ved at see de skjulte Herligheder, som de Fattiges Menneske-Liv uddanner hos dem!

Jeg nævner på ingen Måde det, Livet fremkalder eller uddanner af Godt, hverken hos den ene eller den anden Stand, som *Christen-Dyder*. Jeg har kun talt om *Naturlige Dyder*, om hvad der uddannes af det *Medfødte*, uden at dette *gjenfödes*; og dermed er da netop sagt, at det Gode på begge Siderne dog slet ikke er det rene, det luttrede ublandede Guld.

Jeg troer heller ikke, at Mennesket, enten ved den ene eller den anden af disse Slags Dannelses, kommer Gud nærmere. I dem begge trænger han endnu lige meget til Gud, behøver lige meget hans Medlidenhed og har det samme Værd for ham, dette nemlig: »I ere bedre end mange Spurvel!»

Jeg mener derfor heller ikke med mine Yttringer her at sætte den så kaldte »Ikke-Dannelse» over »Dannelsen» i Ordets gængse Mening, men kun at hævde hins Lige-Værd med denne. Og i den Henseende vil jeg da endnu blot

minde om et Eksempel ved at spørge, om ikke Kraften og Livet i Almuens daglige Tale (altså i Folkemunden) veier op med det, vi kalde det Korrekte i vort allerpæneste dannede Sprog, når vi »tale som en Bog».

Der er en Mand her i Danmark, som, såvidt jeg kan skjønne, har gavnet Modersmålet meer i vort Århundrede (og dermed vel Nordens Tunge i det Hele) end nogen Anden af de Dannede; men da han begyndte at lægge sig efter Modersmålet i sin Ungdom, sagde han: »man skal ikke lære Dansk af Böger, men af Bønder»*). Og det må der og være Noget i. Dog er det sandt, at også hos Almuen er Modersmålet mange Steder overfyldt af fremmede Ord — men hvorfra har den fået dem uden fra os? fra de Dannedes Overforfinelse som også frister Almuen med det samme, hvormed den frister os; det er med Skinnet, Stadsen og Glimmeret! Men i det Væsentlige have dog de simplere Folk beholdt langt mere af Sprogets Renhed, og de have i daglig Tale en sådan Rigdom af farvefriske Kjerne-Ord, Udtryk, Talevendinger og Ordsprog, at vor daglige Tale bliver reent mat og fattig i Sammenligning. Her er Poesi i Talen, fordi her er Liv! Hvad kunde al Verdens Pynt både, hvor »Död» dog ikke kunde skjules?

Det er tidt, at Modersmålet lyder renest og friskest der, hvor man hværken kan læse eller skrive. Men så har på den anden Side den Dannede den Fordel, at, når han har Liv nok til at tilegne sig Folkemunden, kan han med Bevidsthed udskille det Fremmede, kan klare sig adskilligt bedre, holde Reglerne faste og befæste meget ved sin Læsen og Skriven. At kjende Gramatiken har også sine Fordele. Bonden kan tale, men ikke tale om, hvordan det er at tale. Det Sidste kan have sin Lys-Side. Jeg siger jo også blot, at hver har sin — *Dannelsen* såvel som *Ikke-Dannelsen*. Men da nu al *Dannelses* Formål jo er at være gavnlig, og den umuligt kan være det, når den ikke nytter meer end *ingen Dannelselse*, så må man jo finde en bedre. Nogle ville sige: Feilen ved den gængse Dannelselse var den, at man sædvanligvis kun lærer lidt af Alt og slet Intet tilgavns; ja at man ikke får andet end Skallerne og Bjelderstadsen af enhver Kundskab; får kun det tommeste, meest overfladiske Skin

*) N. F. S. Grundtvig.

af enhver Sag, man giver sig af med. Der vækkes aldrig sand Interesse for noget Fag, men kun Lyst til at synes og til at glimre. Der er saledes en Løgn over det Hele og derfor duer den almindelige Dannelse ikke! Først når man får noget forud for Natur-Tilstanden; når Undervisningen i de sædvanlige Skolefag bliver grundigere; når man smager lidt af Kjærnen i Videnskaberne, ikke længer nøies med Skallerne; når Konst-Sandsen bliver dybere og ægttere; når man får en renere estetisk Sands o. s. v. — ja så vil Spillet være vundet! Der gives saledes ædle, fine, især Kvinde-Personligheder, som med en egen Dybde og Alvor i deres hele Liv og Sjæl stræber ved Dannelse at opnå deres evige Bestemmelse, i det de først og fornemmeligst indrømme Religionen en Plads indenfor Dannelsen. De ere fromme, blide Sjæle, resignerede under Sorger og rede til at opfange alle de Solglimt af Glæde, Gud vil give dem; og det ikke mindst i den estetiske og intellektuelle Ånds-Himmel-Egn, hvor de have et åndrigt og, i sit ringe Omfang, dog grundigt Indkig i Alt, hvad der rører sig i Tiden på Åndens Område, ikke mindst i Kirken.

De uddanne Ånd og Hjerte i Sjæle-Skjönheds-Livet og stræber at vække Øiet og Øret hos Andre for alt det Bedste i Verdens Åndrighed. De søge også at udbrede Oplysning og en ædlere Dannelse hos de ringere Stænder og at forene den sande Dannelse med Håndgjerningens og Håndværkernes Udvikling o. s. v.

Denne Slags Dannelse, jeg her gav et flygtigt Omrids af, må jeg — skjönt jeg selv har en egen Smag for skjønne Aftryk af denne Støbning — dog tilstå, er alligevel ikke den, hvis Fortrin jeg troer opveier eller overgår Naturlilstandens Fortrin og som jeg derfor gjerne vilde tilråde.

Men når jeg nu kunde påpege en *Dannelse*, jeg fandt tilrådelig, så var det dog dermed slet ikke min Mening, at Mennesket ved nogen sådan kunde nå sin Bestemmelse. Det er ene og alene ved at forliges med Gud ved Jesus Kristus, det er ved den Forløsning fra Synden, som er skeet i og ved Guds Søn, og som kommer til Mennesket ved Guds Nådes Ord, når han troer på det, det er kun derved Mennesket når sin Bestemmelse. Den Dannelse og Udvikling, som dette Guds Nådes Ord fører med sig, det er ikke, hvad vi Mennesker kalde Dannelse, det er et Skaberværk. Men

Skaberlivet og Kraften virker her forløsende, opreisende, fuldendende. Det er ikke en Skabelse af Intet; det er Nyskabelsen, eller den første Skabelses Fornyelse i Ordet ved et Underværk. Det er Gud, som udvikler os; men hans Udvikling er Skabelse. Og omvendt: det er Gud, som skabende fornyer os; men hans Skabelse er Udvikling; thi det er Opreisningen i Christus, Opstandelsen fra de Døde. Det er ikke som den første Skabelse et Liv, fremkaldt der, hvor der forud intet fandtes.

Men når jeg tilråder at indføre nogen Slags Dannelse, er det naturligvis ikke den, som Gud selv må indføre. Han selv må kalde sine Redskaber og selv tale, så Livet skabes. Hvis de, som oprette menneskelige Dannelses-Anstalter, ere Christne, så taler nok Gud ved dem og virker ved dem; men det er ikke dette, som menneskelige Dannelses Forsøg kunne gå ud på. Det Mål, vi have at sigte efter og som vi med Velsignelsen fra Oven kunne nå, — *det er at gjøre Jordbunden brugbar, at opdyrke den, så den kan blive modtagelig!* Det er i Mennesker, Gud såer Sæden. *För man er Menneske, kan Sæden ikke såes og modtages;* Nyskabelsen kan altså ikke finde Sted, uden at Menneskelivet er der. Menneskelivet med dets Anliggender, Sysler, Sorger, Glæder og Tiltrækninger er Stoffet, som Gud vil arbeide i — er den levende Steenmasse, hvoraf Billedhuggeren vil uddanne sit levende Billede. Den ægte menneskelige *Dannelse* skal altsaa forberede den menneskelige *Udvikling*. Udviklingen selv kunne Mennesker ikke påtage sig, thi den vækkes kun ved Guds Opdragelse.

Vor menneskelige Dannen af os selv og Andre kan altså ikke være vort Christen-Arbeide. Ikke at modsætte os Guds Værk i os, er den ene Deel af Christen-Arbeidet; og frivilligt at modtage Guds Evangelie-Værk i os og hans ny Gaver til os, det er den anden Deel deraf.

Alt Menneskeligt er tilladt i Christus og vinder sit Mål ved hans sande Frigjørelse og Fuldførelse af Menneskelivet. Vor Dannelse, vort Arbeide, vore Interesser, alt hvad vi have kjært, hele vort Liv i Timeligheden er således et Billedliv, som får Virkelighed først i Foreningen med Christus. Billedet må gå forud for Virkligheden, som den gamle Pagts Liv gik forud for den nyes. Kun efterhånden, som vi så at sige voxe i Christus, kommer Virkelighedslivet lidt efter

lidt meer ind i al vor Leven, så Billedet går tilsidst op i Opfyldelse, eller følger den som Skyggen Legemet.

Gåe vi nu tilbage til vort oprindelige Spørgsmål, så finde vi, at der, hvor *Menneskenaturen* er kommet bedst frem, har *Christendomen* det bedste Stof at virke i og at den *Dannelse*, som er den *menneskeligste*, det vil sige den sandeste i menneskelig Henseende, altså må være den bedste. Men for at en sådan Dannelse må kunne bringes i Stand må der finde en Vexel-Virkning Sted imellem Almuen og »de fine Folk»; de må slå sig sammen om at danne hverandre. Folkeånden må jo gjerne overlade til os at oprette Dannelses-Anstalter, når blot Folkelivet selv som et Menneskeliv, Gud har skabt, må böie Dannelsen efter sig, så at vi, idet vi tage Almuen i Skole, selv ville öse af den Friskhed, Oprindelighed og Sandhed i Menneskelivet, vi finde hos jevne Folk og især hos Bondestanden. Det må da være Dannelsens første Opgave at *bevare det Oprindelige* og *de Oprindelighedens Fortrin*, som *Naturtilstanden* har, og så kun dertil at föie de Fortrin af Dannelsen, som ikke stå iveien derfor, men netop genvække det Oprindelige. Men dette kan ikke opnåes ved en *kosmopolitisk* Dannelse, kun ved en *folkelig*. Den Dannelse, jeg för nævnte, som skulde have Fortrinnet ved sin Grundighed i Kundskaber istedetfor Overfladiskhedens Bjeldestads, er med alt det Skjønne og Gode, den tidt kan udfolde, dog ikke skikket til at bevare og vække, udvikle og hegne det Oprindelige; thi en sådan Dannelse er netop ifölge sit inderste Væsen kosmopolitisk. At det er så, er måske slet ikke dem bevidst, som have denne Retning. Deraf kommer det, at de meget godt kunne have Fædrelandskjærlighed; men i denne Fölelse er det dog mere Nationalitets- eller Fædrelands-Navnet, mere Stedforholdene og Vanen, som man holder på, end det egentlig er sin egen Folke-Eiendommelighed.

Den alsidige Dannelse *tillærer*, hvor den folkelige *vækker*; den *spredter* med *Forfinelse*, hvor den folkelige *samler* med *jevn Livlighed*. Det er sandt, at en alsidig Dannelse kan passe bedst for enkelte Naturer; men da vil det sædvanligvis vise sig derved, at et Menneske efterhånden tilegner sig sådanne ny Kundskaber, som han under sit Livs Förelse mærker Drift og Evne til. Sådan viser det sig undertiden, at et Menneske kan være *skabt* med Gaver og Drift til det, man

kalder Alsidighed; hvorimod den, som man sætter i en Skole for at *oplæres* i hundrede Fag, sædvanligvis taber Friskheden og bliver så alsidig dannet, at man ikke kan spore en eneste Forkjærlighed hos ham, eller nogen særlig ham eie-dømmelig Retning; for han er jo hjemme i Alting og kan galoppere til Examen som en rigtig Læsehest.

Galt er det at oplære *Unge* på den Måde; men hvad skal man sige om *Börn* i Studerekasser og om, at Pigerne snart få lige så meget Hovedbrud fra Barndommen af, som den, man så længe har slidt Livet af Drengene med? Skulde Gud virkelig have indrettet Menneskenaturen til en Læse-Maskine og skabt Mennesker for Bögers Skyld?

Den folkelige Dannelse vil ikke drage de simple Folk ud af deres ringe Stilling og jevne Forhold, men vil gjerne beåde dem uden at forfine dem, eller gjøre dem til Kundskabs-Sparekasser. Den vil heller ikke udviske Stands-Eiendommeligheden, thi det Eiendommelige er netop det Skjønne. Men Ånden er det, som vækker Hjerte-Eenheden i Livets, Formernes og Udtrykkets Mangfoldighed. Den folkelige Dannelse, som begynder hjemmefra, vil vække de naturlige Forhold, som först, allerede i Barndommens Tid, begynder i Familielivet, med Frænde- og Vennelivet, dernæst kommer til Folkelivet og så viser os, hvor nær vi stå Nærboerne (Grannerne), Frændefolkene, ja vækker Driften til at »atter det skilte kan böie sig sammen« i det Hjertelige. Den folkelige Oplysning lærer os at kjende os selv, at skjelne imellem de Drifter, der ere os givne, og de der ere os påklistrede. Den udpeger da også det uægte i Frændskabet til Tydskerne, der engang *kan* blive ægte, men nu kun vil fordreie vor sande Eiendommelighed. Thi sålænge Nordboerne arte sig, som vare de Halvtyskere, fordreie de Frændskabet til et uægte Forhold, ligesom når en svag Personlighed efteraber en stærk Ånd.

Den folkelige Dannelse vil hegne om det Oprindelige, om det, der er vor Fælles-Eiendommelighed og Eiendom, deraf kommer dens Hævdelse af Modersmålet som Eiendommelighedens Udtryk, dens Syn for Ordsprog, Kjæmpeviser, Sagn o. s. v. meer i Livet end i Bögerne! Den folkelige Oplysning vil ikke blot bevare, men, som sagt, også fremelske det Oprindelige. Modsat Civilisationen, som udvisker og pynter Eiendommeligheden, vil den jevnt, frisk og halvt

umærkeligt vække den, både i Enkeltlivet og i Folkelivet. Kort sagt, det er *Personligheds-Dybet* den vil udfolde og frede om.

Med alt det skal det ikke nægtes, at et Menneske med kosmopolitisk Præg og Dannelse kunde være sandere og i Grunden friskere end et Menneske som, kry af sin folkelige Dannelse, i grunden var *påtaget naturlig*. Men at det kunde være Tilfældet, det ligger deri, at der er intet så godt, at det jo kan tjene Synden, når vi selv ikke ere indgæede i Pagten med Gud og blive i den, hvorved vi alene frelses fra Løgnens Spil med vor Sjæl under alle Skikkelser. Og der er ingen menneskelig Dannelse, som nok så forfeilet efterstræber noget Godt, uden at den kan tjene Vorherre i den Enkel-Mands eller -Kvindes Sjæl, som tilhører Gud, og hvem derfor Alt må tjene til gode.

Der gives da Farer også ved en folkelig Dannelse, Farer, som enhver selv må vogte sig for. Der er Farer ved alle Ting i Livet. Men i og for sig selv betragtet, bliver ligefuldt den folkelige Dannelse sandere, menneskeligere, og derfor bedre, end den kosmopolitiske, som kaldes Civilisation og Cultur.

Den folkelige Dannelse, hvis Udbredelse ligger mig på Hjerter herhjemme i Norden som den ægteste menneskelige Dannelse for Mand og Kvinde, den vilde jeg da også så gjerne see opblomstre hos de inderlig kjære svenske Frænder. Ligesom jeg alt glad har hilst dens Morgengry hos det Folk, der intil 1814 gik gennem Tykt og Tyndt med os Danske udvortes, og hvis Folkekjerne, om jeg seer ret, nu indvortes sammensmeltes med vor, således håber jeg også, at det svenske Folk vil sammensmelte med os i Hjertets og Åndens nordiske Stræben.

Det er en *folkelig* Dannelse, ikke en *christelig*, en *naturlig* Dannelse, ikke en Dannelse som den Helligånd giver, jeg her har talt for. Men alligevel troer jeg ikke, at de, som oprette Skoler til folkelig Dannelse, kunne få Gud med sig deri, uden at de selv først ere fundne af Gud og have modtaget ham. Kun når vi have Gud med os i vort Arbejde, troer jeg, at der vil være stor Velsignelse ved folkelig Dannelse. Men af menneskelige Dannelses-Måder er det da denne, jeg anbefaler som den Slags, der passer bedst til Jordbundens Beredelse for den himmelske Sæd.

XLII. FINLANDS KULTURUTVECKLING EFTER SKILJSMESSAN FRÅN SVERIGE *).

Äfven en annan anhörig till erkebiskop Tengström trädde i hans fotspår såsom finsk historieforskare, nemligen hans svärson, juris professorn *Wilhelm Gabriel Lagus*, hvilken föddes den 25 Juli 1786 i Idensalmi socken, der hans fader var kyrkoherde. Lagus inträdde redan 1798 vid Universitetet i Åbo, men flyttade 1802 till Upsala, der han idkade humanistiska och juridiska studier med den framgång att han 1812 erhöll magisterkransen och avslutade sin juridiska kurs medelst kandidat- och licentiatexamen. I Upsala tillhörde han kretsen af de män, hvilka i sällskapet »Vitterhetens vänner» lade grunden till den nya skolan i svenska vitterheten och var, enligt Hammarskölds intyg, en af de verksamaste vid stiftandet af detta förbund. Ehuru tillfälle till nyttig verksamhet i Sverige icke saknades, återvände Lagus 1813 till Åbo universitet, der han 1823 befordrades till professor i allmän lagfarenhet och 1852 utbytte denna befattning mot professionen i civillagfarenhet och romersk rätt, hvilken tjänst han sedan innehade till 1858, då han tog afsked.

Sin författareverksamhet började Lagus med rättsvetenskapliga arbeten, men egnade snart all från tjänsteåligganden ledig tid till utredande af fäderneslandets häfder. För vinnande af detta mål skydde han hvarken kostnader eller mödor och samlade, under de resor han för anställande af arkivforskningar i Sverige och Finland företog, en så stor mängd urkunder, att de tillsammans fylla ett måttligt stort boningsrum. Dock, Lagus samlade icke endast, han bearbetade äfven det förhanden varande materialet. Det första historiska arbete han utgaf var Åbo hofrättshistoria, hvars förra del, innehållande biografiska anteckningar öfver hofrättens personal, utkom 1823. Den tillämnade andra delen, hvilken skulle redogöra för rättstillståndet i landet under framfarna tider, blef dock omöjlig att utgifva, emedan hofrättens arkiv förstördes af den eldsvåda, som 1827 öfvergick staden. Derefter utgaf Lagus »Upplysningar i Finlands kyrkohistoria», samt en mängd uppsatser och afhandlingar, utredande enskilda perioder och händelser i Finlands forntid jemte biografiska och geografiska anteckningar. Sina se-

*) Forts. från föregående häfte.

naste lefnadsår egnade Lagus uteslutande åt utgifvandet af en, universitetets bibliotek tillhörig, handskrift, innehållande förteckning öfver frälseegendomar i landet år 1618, med biografiska, genealogiska och topografiska upplysningar, hvilka, utgörande öfver sjuttio ark i tryck, gifva rika bidrag till kändedom af icke blott ifrågavarande tid, utan äfven föregående och senare förhållanden och personer i Finland. Korrekturet till arbetets sista ark läste den åldrige vetenskapsmannen på dödsbädden, och två timmar efter det han nedlagt pennan utandades han sin sista suck.

De män, hvilkas lefnad och verksamhet här blifvit tecknad, erinrade genom sina ungdomsförbindelser, genom hela sin utvecklingsgång, om den nära förening, hvilken före 1809 egde rum emellan Finland och Sverige, samt om den förbindelse, äfven i litterärt hänseende, som emellan dessa länder förefanns. De män åter, hvilkas verksamhet i samma fosterländska och vetenskapliga riktning vi nu skola gå att betrakta, komma att förflytta våra tankar till helt andra förhållanden. Dessa män, *Gabriel Rein* och *Mathias Akiander*, tillhörde nemligen genom sin födelsebygd en del af Finland, hvilken redan inemot ett århundrade tidigare än det öfriga landet blifvit afskiljdt från Sverige. År 1812 eller egentligen den 23 December 1811, återförenades denna landsdel, Wiborgs län, med det öfriga Finland, och dess bildningssökande ungdom började, i stället att, såsom förut, vända sina steg till Dorpat, begifva sig till det åldriga lärosätet vid Auras strand. Bland de första af de ynglingar, hvilka sålunda vid högskolan i det egna landet sökte förbereda sig för mannaålderns verksamhet, voro desse nyssnämnde två.

Gabriel Rein föddes den 20 December 1800 å Suikkala egendom i Jääski socken. Efter inhemtade elementarkunskaper vid kretsskolorna i Kexholm och Wiborg, samt gymnasiet i sistnämnda stad, inskrefs Rein den 11 Oktober 1817 vid universitetet i Åbo. Efter afslutade gradualstudier utnämndes han den 30 Maj 1825 till docent i historien, samt den 16 April 1834 till professor i samma vetenskap, hvilket embete han innehade till den 2 Februari 1861, då han blef professor emeritus.

Redan tidigt — 1825 — började Rein, i akademiska disputationer, hvilka, enligt bruket under de förra decennierna

af detta århundrade, till största delen voro författade på latin, lemna bidrag till utredning af den fosterländska historien. Några af dessa arbeten utkommo öfven på svenska, så t. ex. »Finlands forntid i kronologisk öfversigt» och »Biskop Thomas och hans tid», i hvilket arbete författaren skildrar kristendomens och hedendomens kamp i landet under förra hälften af det trettonde seklet och biskop Thomas' verksamhet för den rena lärans utbredning. Arbetet utkom 1839. De derpå följande åren sysselsatte Rein sig med författandet af statistiska arbeten öfver Finland, jemte det han, dels i tidskriften »Suomi», dels i finska vetenskaps societetens akter offentliggjorde flera arbeten, af hvilka vi nämna: »Bidrag till finska häfdateckningens historia» samt »Anmärkningar om den romersk-katholska hierarkiens inflytande på Finland», utgifna 1847. År 1860 utgaf Rein »Kriget i Finland 1788—1790» och två år senare en »Berättelse öfver Storfurstendömet Finlands förvaltning 1855—1862». Äfven derefter fortsatte han sina statistiska arbeten och utsågs till förståndare för ett statistiskt embetsverk, hvars verksamhet började den 1 December 1865.

Reins hela verksamhet var den klart medvetna, att genom utredningen af fosterlandets tidigare öden, genom framvisandet af förgångna släktens ansträngningar för »kultur och humanitet» väcka sina landsmäns nationalkänsla och att genom uppdragandet af landets föregående bildningsprocess finna den rätta vägledningen för dess framtidsarbete. Med största deltagande och intresse följde han det litterära och politiska lifvets utveckling i Finland. När, år 1863, Finlands ständer för första gången efter 1809 sammanträdde, deltog Rein, som några år derförinnan blifvit upphöjd i adligt stånd, med ungdomlig liflighet i dess arbeten. Med samma liflighet återtog han vid landtdagen 1867 sin plats på riddarhuset och qvarstod der intill dess slut, oförtrutet, outtröttligt verksam. Invald i justeringsutskottet, hvars arbeten vidtogo efter landtdagens slut, ville han arbeta lika rastlöst, såsom han alltid gjort, men då bröts den gamle mannens kraft och efter några dagars sjukdom afled han mid-sommardagen den 24 Juni 1867. Reins lefnadsslut var bland de vackraste, som förunnas någon dödlig. Hans sista andragande på riddarhuset var ett frimodigt och värdigt försvar för tryckfriheten och hans sista förslag ett väc-

kelserop till nationen, att med mera vördnad än hitintills vårda sig om sina fornminnen och skydda dem emot förgängelsen. Sådant var slutet af en ädel lefnad, hvilken alltigenom erinrade om den fasta grundvalen af ett rent hjerta och rena seder.

Vid sidan af Gabriel Rein arbetade och arbetar efter hans död fortfarande hans trogne vän *Mathias Akiander*, född i samma socken som Rein den 17 Juni 1802, samt redan den 22 Maj 1822 inskrifven vid universitetet i Åbo. Efter slutade studier och sedan han skött några andra tjenster, intog Akiander lärostolen i ryska språket vid universitetet i Helsingfors och är numera professor emeritus. Hans författareverksamhet har deremot förnämligast varit riktad åt finsk språkforskning och finsk historia. Bland hans arbeten inom detta område nämna vi: »Bidrag till kännedom om evangelisk-lutherska församlingarne i Ingermanlands stift», 1865; »Skolverket inom Wiborgs och nuvarande Borgå stift», 1866, samt »Historiska upplysningar om religiösa rörelser i Finland», 1857—1863. Akiander hör till dessa enkla menniskor, hvilka föga synas, men hvilka med varm och trofast kärlek omfatta sitt arbete och hvarje dag lägga en bit dertill, på det att det småningom må växa och fulländas. Ännu vid denna tid, efter uppnådda sextiofem år, arbetar han med oförsvagade krafter och man har skäl att hoppas att ur detta arbete ett verk till belysning af Finlands kyrkohistoria skall framgå och sluta sig till ett arbete af en annan, numera afliden författare, kyrkoherden *C. H. Strandberg*, hvilken i »Åbo stifts herdaminne» gifvit ett vidlyftigt »på detaljuppgifter synnerligen rikt verk, hvarmed han oberäkneligt gagnat forskningen i våra häfder och framförallt riktat den ecclesiastika biografien och de enskilda församlingarnes historik».

Utom dessa författare hafva *Adolf Ivar Arvidsson* och *Edvard Grönblad*, genom flitiga arkivforskningar, samt *Karl Konstantin Tigerstedt* och *Sven Gabriel Elmgren* m. fl., genom mindre arbeten, spridt ljus öfver Finlands historia. Till dessa åter sluta sig, såsom den yngsta gruppen af författare och forskare i finsk historia, *Georg Zacharias Forsman*, *Karl August Bomansson*, *Johan Esaius Vaaranen* och *Karl Ferdinand Ignatius*.

(Forts.)

XLII. MIN GENIUS*).

Såg du väl stundom en af dem som fått
 Den viljans veka kraft uppå sin lott,
 Som blygt sitt mod i ödmjukheten gömmer;
 En af de tysta, hvilkas tankar gro
 I adlad hjertefröjd och stadgad tro,
 Hur verlden suckar och hur verlden dömmar;
 Ett af de stilla väsen, hvilka gå
 Som doft igenom verlden ljuft, och så
 Blott andas lycka, fast den sjelf dem glömmar;
 En varelse, hvarom man intet hör,
 Derfor att ej dess klagan någon stör,
 Men som i tysthet gör hvad stort den gör
 Och i sin döds suck än sin kärlek tömmer,
 Som i all ringhet är tillräckligt stor,
 I det dess obemärkta sådd dock gror
 Till skörd, fast verlden ej derom ens drömmar? . . .
 Ja, sådan var min genius! Hur jag gick
 I lifvet in, berusad af dess blick,
 Till idel oförsagda arbetsfröjder!
 Men nu, af hvilka makter rifs den ner!
 I natt min framtid sjunker mer och mer,
 Och re'n i dunklet jag försvinna ser
 Min ungdoms alla drömda ljusa höjder.

XLIII. BARNEN.

I en skog två syskon små
 Såg jag mellan träden leka;
 Hurtigt pilt med ögon blå
 Røjde väg för system veka.
 Flickan upp mot himlen såg,
 För att ljusets vägar finna —
 Gossen, stadd på riddartåg,
 Ville tufvans rike vinna.

*) Insändt af en onämnd.

För hans andes milda flägt
 Strå och darrgräs lätt sig böjde,
 Och Linnean blygt och täckt
 Rodnande sin vällukt höjde.

Fjäriln ur sin dvala väckt
 Flög omkring på granna vingar,
 Litet kryp i guldgrön dräkt
 Pyrola sin hyllning bringar.

Myran hade brådtom visst,
 Sprang beställsam i affärer,
 Syrsan spelte på grön qvist
 Gällt för luftens resenärer.

Skall det dessa väsen små
 Icke gripa, ej förfära,
 Att ett högre väsen så
 Ser på dem och är dem nära?

Nej, den lilla verld der fanns
 Rörde sig i brokigt hvimmel,
 Kände icke blickens glans
 Såg ej klara ögats himmel.

Gossen ropte: »Du skall få
 Halfva riket, syster lilla,
 Smyg dig sakta hit på tå
 Och regera mycket stilla.»

Men hon svarte: »Tyst, jag ber,
 Hela jorden din må vara,
 Upp i himlen här jag ser
 Skyar vexla underbara.

»Det är varmt och ömt och blått,
 Som min egen mammas öga;
 Det är djupt och skönt och godt,
 Det oändliga, det höga.

»Gran och ek syns visst som strå

För den stora blick der blänker,
 Och åt oss, så små, så små,
 Ljus och värme dock den skänker.

»Liksom du på tufvan ser
 Klart i hjertat på hvar blomma,
 Så mot oss Guds öga ler
 När vi äro riktigt fromma.

»Ser du, blir ej skogen ljus?
 Bugar ej hvar blomsterstängel?
 Hör du icke vingars sus?
 Skymtar du ej der en engel?»

Sjunkande på knä de små
 Sina knäppta händer höjde,
 Och ett stilla skimmer då
 Öfver ljusa lockar dröjde.

Men jag tänkte, der jag låg,
 Gömd af några mörka granar,
 Sanning, som ej verlden såg,
 Barnslig oskuld lycklig anar.

T. K.

XLIV. EN PRÖVE.

Jeg var ikke længer ganske ung, dengang jeg ægtede Karl. Jeg havde før været forlovet med en Officier, en af de smukkeste og elskværdigste Mænd jeg nogensinde har seet, aaben og livsglad. Alle Hjerter fløj ham imøde hvor han traadte ind, og mit behövede jeg neppe at skjænke ham; han havde erobret det, længe før han med dette straalende Blik og de insmigrende, uimodstaelige Ord, som jeg saa godt kjendte, bad mig at jeg skulle blive hans Hustru. Vi havde været forlovet et Aars Tid, da han døde paa en Udenlandsrejse, langt fra Hjemmet. Det var en Sorg, som jeg længe troede jeg aldrig skulde forvinde; men Aarene gik hen over den, berövede Smerten dens Bitterhed og lod kun et vemodigt Savn tilbage. Ørkesløsheden i Hjemmet bidrog til

at ingen alvorlig Anstrengelse, intet pligtmæssigt Arbejde kom og vakte mig i min Dvale.

Saa havde det været et Par Aar, da Karl begyndte at komme i mine Forældres Hus. Han var dengang en meget søgt Musiklærer, afholdt for sin aabne, redelige Karakter, men ogsaa af Mange frygtet for den Uforbeholdenhed, hvormed han undertiden, naar Noget greb ham, fremsatte og til det Yderste forfægtede sine Anskuelser. Det skræmte mig i Begyndelsen næsten, naar han pludselig rejste sin svære, i Grunden meget uharmoniske Skikkelse fra den nonchalante Stilling, i hvilken han helst laa udstrakt, begyndte at vandre op og ned ad Gulvet og brød ud med en Voldsomhed og paa samme Tid en næsten tirrende Overlegenhed, der nedsløg enhver Indsigelse. Ogsaa mig behandlede han først paa samme Maade; han kunde da komme anstigende, blev staaende oprejst tæt foran min Stol med Hænderne paa Ryggen, spøgende og argumenterende og fixerende mig med et Blik, som jeg neppe vovede at møde. Snart blev dette dog anderledes. Havde han et Øjeblik ladet sig henrive, blev han i det næste blød som et Barn, satte sig ved Siden af mig og søgte at dæmpe sin Tale til en sagte, venlig Hvisken. Jeg mærkede nok, at han holdt meget af mig, men troede ikke at det var med Kjærlighed; thi dels var hans Holdning ligeoverfor Damer saa kold, saa næsten overmodig sikker, at jeg ikke kunde tænke mig ham som underkuet af Kjærlighedens stærke Magter; dels var han særskilt mod mig saa alvorlig, at jeg ikke formaaede i hans Ord og Blikke at gjenkjende Kjærligheden saaledes som jeg havde kjendt den, lys og straalende af Frejdighed og Glæde. Da det endelig brød frem, kjæmpede jeg længe imod, afviste ham paa en, som jeg troede, mild og venlig Maade, bad ham for Fremtiden som hidtil at være min Ven, men ikke tale til mig om Kjærlighed, og endte alligevel med at støtte mig op til hans stærke Bryst og love ham, at jeg vilde følge ham som hans Hustru til hans ensomme, tarvelige Hjem. Elske ham — det gjorde jeg dengang i Grunden ikke; hvad som drog mig til ham, var Følelsen af en Tryghed, en urokkelig Fasthed hos ham, mod hvilken det gjorde mig saa godt at hvile min Svaghed. Desuden maaske ogsaa det at han var Kunstner.

Dog dette maa ikke misforstaaes. Der var i hans hele

Væsen ikke Spor af hvad man kalder Genialitet, af den Begavelsens Fordringsfuldhed, som jeg senere har truffet hos flere Mænd, og som en Kvinde sjelden kan nægte Noget. Han søgte ikke at gjøre sig bemærket, optraadte nødig for et større Publikum, talte sjelden om sin Kunst, ja holdt ikke engang af, at jeg viste ham, at jeg her delte hans Interesser. Det var, som om han var bange for, at jeg skulde komme til at elske Kunstneren istedetfor Mennesket. Naar han den lange Dag igjennem havde passet sine talrige og godt betalte Informationer, plejede han at ofre nogle af de sildige Aftentimer til sit eget Arbejde, men saa da ikke gjerne, at jeg var hos ham. Næsten den eneste Tid vi var sammen var om Middagen og en Times Tid efter denne. Da plejede han at sætte sig til Pianofortet og ganske overgive sig til sine Inspirationer. Dette var mig i lang Tid en sand Vederkvægelse og en Glæde, jeg hidtil neppe havde kjendt. Som oftest begyndte han med et simpelt, velbekjendt Thema, som han saa indhyllede i en Pragtklædning af Improvisationer og barokke Indfald. Hans tekniske Ferdighed var neppe usædvanlig stor; jeg har hørt langt brilliantere Virtuoser; men hans Foredrag havde en Finhed og paa samme Tid en Fasthed og Renhed, der aldrig forfejlede sin Virkning i en snevrere Kreds, og som var dobbelt kjær for mig, fordi jeg her gjenkjendte netop det samme i hans Væsen, ved hvilket jeg fra Først af havde fæstet mig. I Begyndelsen sad han ofte under dette og samtalte med mig eller rettere talte for mig, berettede mig om fremmede Lande, i hvilke han i sin Ungdom havde færdedes meget, fortalte om Karakteren og Sammenhængen i de Stykker, han spillede, om sine Planer til egne musikalske Arbejder, Planer, til hvis Udførelse forresten kun liden Tid levnedes ham, da han efter vort Giftermaal maatte arbejde meget strengt med Informationer.

Vor Forlovelse havde kun varet ganske kort. Allerede temmelig snart efter Bryllupet begyndte jeg at tro, at jeg havde Grund til at angre det Skridt jeg havde gjort; jeg mistede min Tiltro og Hengivenhed til ham, og jeg søgte Skylden hos ham.

Saa stærk og frejdig, ja næsten overmodig han end som oftest traadte imellem Menneskene, mærkede jeg dog snart, at der bag dette skjulte sig en Svaghed eller — maaske er dette ikke det rette Ord — noget Splittet, Uroligt, Usikkert,

hvis Grund det ikke var mig muligt at finde, og som jeg tilsidst troede skrev sig fra, at han følte sig skuffet i sit Forhold til mig.

Det kunde vel være et Par Uger efter vort Bryllup, at jeg en vakker Søndagsmorgen foreslog ham en Tur hen paa Fæstningen for at høre Militærmusikken spille, Noget som før havde hørt til mine stadige Adspredelser. Han fulgte strax med, og jeg, som ikke havde lagt Mærke til, at han var usædvanlig taus, gav mig ganske hen til den oplivede Stemning, som Morgenens friske Kjølighed, det straalende Solskin, de mange Spadserende og den livlige Musik forenede sig om at fremkalde. Vi standsede i Nærheden af de Spillende, og i min næsten overgivne Munterhed skyndte jeg mig at gjøre Karl opmærksom paa et Par af Officiererne, som jeg kjendte fra tidligere Dage. Blandt disse var en yngre Broder af ham, med hvem jeg engang havde været forlovet. Han hilsende mig paa Afstand meget ærbødig — ja paa en saa næsten ceremoniel Maade, at jeg kjendte, hvorledes Blodet — jeg viste selv ikke hvorfor — strømmede op i mine Kinder. »Nu,» sagde Karl, der var bleven opmærksom paa min pludselige Taushed, »skal vi saa ikke gaa videre?» — »Kun et Øjeblik endnu,» bad jeg, »hører du ikke den dejlige Musik?» I samme Øjeblik lød Tonerne af en dengang meget yndet Dandsemelodi i berusende Hast over til os, og førte mig saaledes med sig, at jeg neppe kunde staa stille. »Venter du kanske paa, at en af de Herrer Officierer skal komme og byde dig op til en Vals?» spurgte Karl i en, som det syntes mig, temmelig grættent Tone; »Musikken og Kompagniet vilde passe til det.» — »Nu ja, det er muligt, at Musikken ej er saa særdeles dybsindig eller klassisk og Officiererne heller ikke just »Herrer i Aandernes Rige»; men man kan jo ogsaa til Afvexling have Lyst til andet end Nektar og Ambrosia.» — »Du smigrer mig virkelig altfor meget, naar du giver den Kost, jeg har at byde dig, disse smukke Navn.» Paa denne Maade fortsattes Samtalen en Stund, indtil vi begge var forstemte. Strax efter Middagen satte han sig til at blade i nogle Pakker, som jeg vidste indeholdt Optegnelser fra hans Rejser i Udlandet; i disse fordybede han sig mere og mere og syntes ganske at have glemt mig. Jeg sad og ventede, at han skulde komme hen og med et venligt Ord eller endog blot med et Kjærtegn bede mig om Tilgivelse for den haarde

Tone, hvori han havde tiltalt mig; men Time gik efter Time, og da jeg endelig maatte varsle ham om, at Aftensbordet var dækket, havde jeg saalænge uforstyrret faaet hengive mig til mine sørgelige Betragtninger, saalænge uimodsagt faaet si-ge mig selv, at det var han, der havde Uret, han som var ukjærlig og hensynsløs, han der ikke mere elskede mig, — at det kun forøgede min Ærgrelse, da jeg saa ham reise sig saa fornøjet, som om der intet havde været i Vejen, og spøge og tale Alvor om hinanden saa ganske paa vante Vis, som om der aldrig havde existeret Noget, der hed Lieutenanter eller daarlige Valsemelodier. Gud alene ved, med hvilket sorgbetynget Hjerter jeg den Aften lagde mig til Hvile, og hvor det næsten irriterede mig, da jeg, inden et Par Minutter var forløbne, paa Karls tunge, jevne Aandedræt kunne mærke, at han sov saa fast og saa roligt som et Barn.

En Aften kom han hjem med en Fremmed, sammen med hvem han for flere Aar siden havde reist i Schweiz og Italien, og med hvem han syntes at staa paa en meget fortrolig Fod. De kom snart ind paa sine fælles Erindringer, og den Fremmede fortalte, at han næste Vinter tænkte atter at besøge de Steder, som de sammen havde gennemreist. »Kom med,» henvendte han sig til Karl, »saa kaste vi atter den lette Randsel paa Nakken, gribe Vandrestaven og sætte en frisk Rose i Hatten.» — — Karl sad ved Pianofortet, og som den Fremmede talte og vedblev at fremmane Mindene fra det sorgløse Vandreliv, akkompagnerede han det med et Potpourri af sydlandske Folkemelodier, Stumper af en Saltarello og Verdiske Fanfarer, der tydeligere end Ord fortalte mig, hvilken Magt disse Erindringer endnu havde til at drage ham bort fra Hjemmets stille Ensformighed. Da den Fremmede havde endt rystede Karl blot sagte paa Hovedet og sagde: »Mit Reiseliv fra nu af bliver ikke andet end en »voyage autour de mon chambre«, og medens hans Ven nu søgte at drage mig ind i Samtalen, gled hans Spil over i den gamle Vuggevise

»Lille Karl, sov sødt i Ro;

Thi tidsnok faar Du vaage.»

Det hjalp ikke, at han senere paa Aftenen holdt en lille Præken, der synes mig altfor smuk til at være sand, til vor Gjæst, i hvilken han parafraserede de bekjendte Ord: »Der- som du ikke skulde have Tid og Lejlighed til at an-

vende et halv Snes Aar af dit Liv paa at reise Verden rundt for at se alt, hvad en Jordomseiler lærer at kjende; dersom du ikke skulde have Evne og Vilkaar til ved mangeaarig Øvelse i fremmede Sprog at trænge ind i Folkeindividualiteternes Forskjellighed, som disse vise sig for Granskeren; dersom du ikke er betænkt paa at opdage et nyt astronomisk System, der vil fortrænge det copernikanske og det ptolemæiske — saa gift dig; og dersom du har Tid til det første, Evne til det andet, Tanke om det sidste, saa gift dig ogsaa. Selv om du ikke fik Jordkloden at se eller talede i mange Tunger eller blev klog paa Himlen, du vil ikke fortryde det; thi Ægteskabet er og bliver den vigtigste Opdagelsesreise, et Menneske foretager sig.» Det var mig alligevel som om der var kommen Uro i Luften, og det blev ikke bedre, da den Fremmede pludselig spurgte: »Men hvad blev der af dig, da vi om Hösten skiltes i Milano; du sagde du skulde en liden Tur op i Brianza; men den lille Tur blev nok et halvt Aars Eremitliv; thi det Brev, jeg ud paa Vaaren fik fra dig, og hvori du fortalte, at du drog nordover, og at du ikke mere vilde se Italien igjen — i det Hele taget et højst forbausende Brev — var dateret Capo di Lago, en ussel liden Landsby ved Luganersöen.» — »En fortryllende liden Landsby,» rettede Karl ham; »det er forresten sandt, jeg blev der Vintermaanederne over; jeg var fængslet til Stedet af en haardnakket Sygdom, som jeg først fik Bugt med, da Trækfuglenes Skarer varslede mig om, at jeg skulde vende min Vandring mod Nord.» — »Syg? Hvorledes?» — »Aa, et haardnakket nervöst Tilfælde.» — »Nej virkelig!» Der laa i dette »Nej virkelig!» noget ubehageligt Ironisk, som efterlod en Tvivl, for hvilken jeg ikke kunde frigjøre mig. Jeg vilde ikke vække disse Erindringer hos Karl, og derfor taug jeg med min Tvivl, gjemte den, men glemte den ikke, saalænge indtil den var bleven til Mistro, og min opskræmte, søgende Fantasi havde dannet sig en hel Roman — desværre en Roman, som snart skulde vise sig at indeholde kun altformegen Sandhed.

En Aften var vi paa et stort Bal. Jeg dandsede og morede mig ganske guddommeligt, og jeg modtog derfor gjerne Karls Tilbud, da han temmelig tidlig gik hjem og lovede senere paa Aftenen at sende Vognen tilbage for at hente mig. Det var alt langt over Midnat, da jeg kom hjem; men da jeg saa, at der brændte Lys paa Karls Værelse, listede jeg

mig sagte ind til ham for at sige ham Godnat og fortælle ham, hvor godt jeg havde moret mig. Da jeg traadte ind, sad han foran sit Skrivebord, med Hovedet hvilende paa de korslagte Arme og sov. Jeg listede mig frem for at vække ham med et Kys, da i det Samme jeg hældede mig over hans Skulder mit Øje faldt paa nogle Ord i det Brev, han havde været ifærd med at skrive. Jeg kunde ikke lade være at læse videre, og da saa jeg der stod:

»— — derfor snart, at min stakkels kjære Sophie havde gjort et daarligt Valg eller, rettere, at det var uforsvarligt af mig at knytte Nogen til mig, allermest en Kvinde som hende, med stærk Livstrang, Trang til Lys, Glæde, Bevægelse, Trang til fyldig Erotik, og fremfor alt bærende paa Minder, der naturligvis i hendes Sjæl komme til at staa i et mere og mere rosenfarvet Skjær, efterhvert som hun føler sig nedtrykt af Stilheden og Ensformigheden hos mig. Havde jeg endda kjendt ham, denne forhadte Medbejler; der er ikke den paa Jorden, med hvem jeg ej skulde kunne stride om hendes Kjærlighed, — men at skulle kjæmpe med de Døde, med en Skygge, en Erindring! Dog, Skylden er min. Saa længe jeg endnu var alene, mærkede jeg det neppe selv, hver Gang jeg lod Noget af mit bedre Jeg falde til Jorden og blive liggende. Nu gjælder det igjen at samle det sammen Stykke for Stykke; men saadan en sund og sand Kvinde føler det alligevel strax instinktmæssigt, at det hun har for sig, engang har været brudt og kun med Besvær er bleven loddet sammen igen. Ak naar endda hint Spøgelse var det eneste jeg havde at kjæmpe med! Men »Pastoralidyllen» fra Capodi Lago trykker mig endnu som en fæl Dröm, jeg ikke kan befri mig for; undertiden vaagner jeg midt om Natten af Skræk; jeg synes jeg endnu føler de stærke Arme slyngede om min Hals og hvorledes hun bedækkede min Mund med sine rasende Kys.» — — — Mere saa jeg ikke; det sortnede for mine Øjne og jeg faldt bevidstløs ned.

Da jeg kom til mig selv igjen, laa jeg i min Seng, og Karl stod og saa paa mig. Brevet jeg havde holdt i Haanden havde været tilstrækkeligt til at han forstod Sammenhængen. Jeg kunde i det første Øjeblik neppe taale Synet af ham, jeg forlangte at han strax skulde forlade mig, helst for bestandig. For mit indre Øje stod hin Kvinde med »de stærke Arme og de rasende Kys» imellem os og skjulte ham for mig.

Men han vilde ikke gaa; han rystede alvorligt paa Hovedet og sade: »Har du faaet saameget at vide, saa faar du tage det Hele,» og nu begyndte han, medens han gik op ned i Værelset, at fortælle om sit Möde i det fremmede Land med en Kvinde, som havde taget sig af ham, da han var bleven liggende syg i et usselt Værtshus, om hvorledes hun havde overmandet ham med sin Lidenskab, hvorledes han, endnu halvt forstumlet og svag paa Legeme og Sjæl efter Sygdommen, havde bukket under — — — Jeg laa som i en Dvale, træt efter Ballet og udmattet af den heftige sjælelige Rystelse; jeg formaaede ikke at følge med hvad han fortalte. Kun af og til forstod jeg det, naar han talte om hendes sydlandske Lidenskab, hendes skinsyge Raseri — da faldt Ordene som glödende Metal paa mit Hjerte og brændte dybe, uudslettelige Mærker der. Tilsidst laa jeg ganske stille, forstod intet, saa intet uden Billeder, som min egen syge Fantasi fremmanede for mig af en yppig Sydlænderinde, hvis brændende Blikke forfulgte mig, selv naar jeg lukkede Øjnene og skjulte Ansigtet i mine Hænder. Da han saa tilsidst traadte hen foran min Seng — ikke for at bede mig om Tilgivelse, men for at sige, at det han her kunde og vilde kræve af mig, ikke var Naade, men Medfølelse, kjærlig Hjælp til at udslette en Erindring, som han længe kun havde bevaret i Anger, — da var det mig ikke muligt at samle mine vildfarende Tanker; jeg brast ud i krampagtig Graad og sov saaledes ind af Udmattelse og Sorg.

Ak, hvorfor vaagnede jeg nogensinde mere? Hvorfor skulde jeg den næsten Morgen slaa Blikket op og møde de samme Gjenstande, som havde omgivet mig i min Lykkes korte Dage, og af hvilke hver eneste gjenkaldte i min Erindring en af de velsignede stille, fredsommelige Timer, som jeg vidste nu ikke mere kunde vende tilbage. Hvorfor nærmede Døden sig ikke til mit Leje, tog min trætte Tanke i Favn og frelste mig fra at vide hvad som nu fyldte mig med Skræk, ja Afsky — at jeg skulde blive Moder.

Blandt vore nærmeste Omgangsvener var en Adjunkt ved Byens Latinskole, ved Navn August Kraft, og hans unge Hustru. Karl havde kjendt Kraft fra de tidlige Ungdomsdage, havde ogsaa, efter hvad jeg af nogle tilfældige Ytrin-

ger kunde slutte, støttet og hjulpet ham, da han kjæmpede for at erobre sin unge elskelige Brud, Datter af en meget rig Familie, der havde sat sig imod Partiet. De havde vel været giftet et Par Aar, da Krafts Hustru døde i sin første Barselseng; Barnet fulgte hende. Karl havde i disse tunge Dage trolig staaet sin Ven bi, og da alt var tilende, bragte han Kraft, der næsten var ude af sig selv af Sorg og Overanstrengelse, hjem med sig til os, hvor han endelig fik ham overtalt til at blive, indtil Begravelsen var overstaaet. Det var en Ynk at se den ellers saa stærke og frejdige Mand sløvet under Tabets Bitterhed; det var som gik der et Spøgelse om mellem os, og jeg kunde ikke fatte Karl, der istedetfor at søge at distrahere ham, snarere syntes at ville udvide Saaret ved at tale med ham om den Afdøde.

En Eftermiddag havde jeg lagt mig til Hvile paa Sofaen i et Værelse, der stødte lige op til vor Dagligstue, Døren var uforvarende bleven staaende paa Klem. Karl og Kraft var i Dagligstuen; de talte i Begyndelsen ganske sagte; men lidt efter lidt blev det højere, saa jeg kunde høre alt hvad som blev talt.

»Men dette er Uret! — det var Krafts Stemme jeg hørte — »det er blodig Synd; der er ingen Mening i det! Hvorfor nu allerede? Vi holdt saa fast ved hinanden, vi klamrede os til hinanden som to Börn, der staa alene i Mørket. Og nu — —!»

»Jo, der er Mening i det,» svarede Karl; »Ingen bliver kaldt bort, som ikke er færdig. Hvoraf ved du, at det havde været det bedste, at hun var bleven hos dig? Hvem indestaar dig for, at der ikke kunde være kommet Noget imellem Eder, som havde skilt Eder ad, et ubetænksomt Ord, en Erindring, en Skuffelse? Og saa havde I gaaet ved hinandens Side Livet igjennem, og dog for hver Dag mere og mere fremmede for hinanden.»

»Heller det — da saa jeg hende dog, da havde jeg hende hos mig; men nu — —!»

»Sig ikke det. Du har været lykkelig; der har ingen Misforstaaelse været imellem Eder, ikke nogen Skygge af Tvivl; I har kunnet leve saaledes sammen, at du maa vide det med dig selv, at endnu kun nogle korte Aar og saa mødes I atter. Og dette er den bedste Trøst jeg ved at byde dig; thi det skal trøste dig ikke blot over hende, som er gaa-

et bort, men ogsaa over dig selv. Thi hvis du havde gaaet alene gennem Livet, eller sammen med En, som du vel engang havde elsket, ja som du elskede endnu og stedse, men som veg tilbage, naar du nærmede dig til hende, hvad tror du saa der var bleven af dig, naar du selv havde stridt den tunge Kamp, som kaldes at leve, tilende? Mener du, at du da havde kunnet tro paa et nyt Liv sammen med hende, tro paa en Gjenforening, saaledes som du nu kan? — Nej, nej, da havde du vidst, at naar det var forbi henede, da var det ogsaa forbi for stedse.»

Det var stille en Stund. Saa hørte jeg, hvorledes Kraft reiste sig og gik hen til Karl. »Ved du dette fra dig selv? Tror du — tror du, Tvivleren, du som roste dig af dit objektive Blik paa Livet og Evigheden — tror du virkelig, at der er noget i det de kalde det evige Liv?»

»Ja og nej, som du tager det til. Du kan vinde det, tror jeg, og du kan ogsaa tabe det. Husker du de gamle Fortællinger om Naturaanderne, der ikke havde nogen Sjæl, men fik den, naar et Menneske gav sig hen till dem? Det er min Theori; du vil synes den er noget fantastisk; men eg ved at den er sand. Derfor ved jeg ogsaa — tilføjede han om en Stund — at jeg selv, jeg — — —»

»Nu da, du? — Hvad er der mellem dig og din Hustru? Skilles I ad? For det kan hænde, at du har Ret, i det du sagde, at det er gennem Troskab og Hengivenhed, at Evigheden vindes.»

»Aa ja, jeg kan jo gjerne sige dig det, nu da vi ere komne saa dybt ind i Sagerne, og da vi nu taler alvorligt. Ja, vi skilles mere og mere fra hinanden; hvorfor og hvorledes, det kan denne Gang være det samme. Men jeg er alligevel ikke bange; Skylden ligger hos mig, det ved jeg, og derfor kan jeg ogsaa vinde det igjen. Jeg skal ikke plage hende, ikke overhænge hende med Tiggeri om at holde af mig og stole paa mig. Men jeg kan vente, og jeg kan arbejde, arbejde med mig selv og for hende, saa hun skal føle, det bliver trygt og kjærligt omkring hende. Jeg skal ikke slippe hende; for det vilde være det Samme som at slippe mig selv. Og saa kommer der vel den Dag, om det saa ikke bliver for den sidste vi ere sammen, at hun føler, at vi dog ikke et Øjeblik have ophørt at eje hinanden, at vi have levet os saaledes sammen at hverken Liv eller Død kan skille os, og at hun selv siger,

mig dette. Derfor skal du ikke være bekymret for mig; jeg er tryk og lykkelig — Gud velsigne hende for det!»

Der var Ingen, som viste, at jeg havde hørt dette. Selv taug jeg og ventede; men Bitterheden var taget bort fra min Smerte.

Den ene Maaned fulgte efter den anden, og for hver Dag som gik, følte jeg hvorledes alligevel alt det Bedste i mig, alt det som jeg følte rettelig burde raade, drog mig nærmere og nærmere til Karl. Hvor utrættelig var han ikke nu i sin Omsorg for mig, nu da jeg lagde mere Beslag paa den end nogensinde før; hvor tydeligt saa jeg ikke, i det Større som i det Mindre, at han mere og mere blev min, ikke længer hørte de lokkende Røster, der vilde kalde ham bort fra Hjemmets enformige Stilhed, glemte de Minder, der før havde skrækket ham.

Saa var der en lang Tid gaaet hen, siden den Dag jeg var bleven Vidne til hans Samtale med Kraft. Om Formiddagen var vor Førstefødte bleven døbt, og da det blev Aften, stod vi alene paa den lille Balcon, der sprang frem fra Dagligstuen, og saa ud over Byen og Fjorden, som Høstaftenens tætte Skumring alt indhyllede, medens Maanen gled langsomt op over Aasryggen i Horizontens Grændse. Da fortalte jeg ham, at nu vilde jeg sige ham, hvorledes alt igjen var bleven godt; hvorledes der ikke mere var Skygge af Tvivl eller Bitterhed mod ham tilbage hos mig. Og jeg takkede ham for hver Dag, hver Time vi havde været sammen og spurgte ham, om han ikke havde seet, at nu vidste ogsaa jeg, at Intet mere skulde kunne skille os.

»Dette er vor anden Bryllupsdag, Sophie,» svarede han, »som jeg skal mindes og som jeg skal takke dig for, fordi den har bragt dig til mig tusindfold sikrere end hin første, da Præsten lagde vore Hænder sammen. Dengang kjendte vi lidet til hinanden, og ikke tror jeg, det havde nyttet stort, om vi havde været længere forlovede for at »prøve« hinanden. Men nu tænker jeg, det har staaet hin Prøve i Livet, at vi to skulle være tilsammen, og det endda saa, at hvad Livet giver os Løfte om, det skal Evigheden holde.»

XLV. SOMMARBILDER FRÅN STOCKHOLMSTRAKTEN.

II.

Har du bott på landet och vaknat någon gång tidigt en morgon vid foglarnes sång? Har du sakta stigit upp, klädt dig och gått ned i skogen, ut åt fälten eller längs med hafsstranden — då vet du, hur man njuter af en sådan vandring, hur själen försmälter i stilla välbehag, hur sinnet blir lätt, ljust och fullt af lefvande bilder. Så är det åtminstone med mig under denna ljufliga sommar. Jag vet ej, hur det kommer sig, men aldrig har jag funnit naturen så skön som i år, funnit der så mycken ro, så många stilla, ljufliga tankar. Luften är likasom uppfylld med ett poetiskt doft, hvilket för mig blir ett stoff till tusende bilder, små luftiga gestalter, som oemotståndligen tränga sig på mig, ropande: »Gif oss själ, form och uttryck! Vi åtnöja oss ej längre med att vara till blott för dig; släpp våra vingar lösa och låt oss flyga ut i det fria, friska, verkliga lifvet!»

Jag småler åt de pockande, oroliga fantasibarnen och jag låter dem flyga ut, en efter annan. Men ack! huru te de sig väl efter förvandlingen? En har vid öfvergången från fantasien till verkligheten brutit vingarne; en annan, hvars gratiösa, sväfvande gång jag så mycket beundrade, har fått ... en klumpfot; en tredje, och det är det värsta, har fått en hinna öfver själens ögon. Hvad skall jag då göra med de arma barnen? Låter jag dem stanna qvar i fantasien, spränga de den; släpper jag dem ut, bli de måhända ... vrängbilder. Ack, jag vet det. En allena är som kan hjälpa. Så gif mig då du, fantasiens och verklighetens herre, makt öfver mig sjelf och min tankes barn, renhet i uppsåtet, kraft i viljan och en fläkt af din egen skapareande!

Skönberga är i år vackrare än någonsin, och det är nästan med smärta jag lemnar det hvarje fredag, för att begifva mig in till staden. Resan har dock ett förtrollande behag! Luften är så sval, aftonen så skön, solen så herrlig, der den sakta sjunker ned bortom skogen. Men må naturen utströ omkring mig sina bästa skatter — hvad äro de likväl emot den skatt, jag af alla värderar högst ... människan? I mången medresandes ansigte har jag läst en hel historia. Det är som öppnade sig det slutna sinnet för hafvets friska

vindar. På bryggan niger, bockar, krusar och komplimenterar man i sista stunden, men, väl ombord, afkastas all förställning och menniskan visar sig sådan hon är.

»Tycker ni ej det är bra tråkigt att hvarje vecka fara en så lång väg ensam?» frågade mig en dag en bekant dam, som jemte mig inväntade ångbåten vid Skönberga brygga.

»Nej, det tycker jag ej.»

»Då läser ni väl, ni, som är så snål om er tid?»

»Nej, jag läser ej.»

»Men är det ej odrägligt, att båten lägger till vid så många ställen?»

»Det är just det, som jag tycker om.»

»Förunderligt! . . . Men nu kom båten, och jag satte mig långt ifrån den beklagande vännen, för att i fred kunna anställa mina betraktelser.

Vid det ena stället efter det andra lägga vi till. Hjelp samma ungherrar bistå unga damer att hoppa ned på ångbåten; skolflickor omfamna hvarandra, ibland med tårar öfver skiljsmessen; äldre matronor nedstiga i båten med händerna fulla af rosmarin eller blåklint, (sällan med odlade blommor), ibland ha de till och med hela löfsalar af björklöf i famnen. En ung mor, med en treårig, ljuslockig gosse på armen, nedstiger helt varsamt i båten från en hög brygga. I handen håller hon några grässtrån, på hvilka smultron äro uppträdda.

Gossen. »Mamma, mamma, får jag smultronen?»

Modern. »Carl lille, du skulle ju gömma dem åt pappa?»

Gossen, (efter en paus). »Tror mamma, att pappa tycker om smultron?»

Modern. »Ja, lille Carl.» (Paus.)

Gossen. »Mamma! tror mamma, att pappa tycker om dem lika mycket som jag?»

Modern. »Nej, det tror jag inte.»

Gossen. »Söta mamma, låt mig då få dem!»

Och mamma räcker dem leende åt gossen och rodnar, då hon tror sig bemärkt, rodnar öfver sin egen svaghet, som dock synes mig förtjusande.

Midt emot lille Carl och hans mamma sitter en tjock fru med sin dotter.

»Nå, Gudskelef, att det är förbi,» pustar den gamla frun; »jag trodde jag aldrig skulle orka upp på berget och se på

utsigten! Tockna idéer de ha på landet! jemt skall man ränna omkring! Vi ha nu ej gjort annat än flängt sedan klockan tu. Det säger jag dig, Karin, nästa gång får du fara allena; jag står ej ut med dylika strapatser!»

Ett par ungherrar språka sinsemellan.

A. »Fröken X. är en förb—dt vacker flicka!»

B. »Ja, men hon har nu i fem somrar varit skönheten vid badorten.»

A. »Hvad betyder det? Hon är lika söt ännu!»

B. »Bah! förlegad vara!»

A (förargad). »Och ändå kurtiserar du henne så förb—dt!»

B. »Nå ja! Man måste väl på något sätt belöna det besvär, som hon gör sig.»

Helt nära sitter en äldre fru med sin medelålders dotter, den senare ifrigt virkande.

Modern. »Hvad det är skönt att komma ut på landet en dag som denna!»

Dottern. »Mamma har väl ej ansträngt sig för mycket?»

Modern. »Nej, det är så ljufligt att se på de gröna träden och ännu ljufligare att se barnens lekar. Anna, vet du, är bra lik sin mor; men hon är långt vackrare, det söta barnet!»

Dottern. »Men hvilken yrhätta är hon ej! Tänk om vi varit så sjelfsvåldiga i vår ungdom!»

Modern. »Så du talar! Hon lyder ju strax! Hvarför bråka med barn? De skola ha sin tid. Tids nog bli de farmödrar!»

Dottern (leende). »De mammorna! Alltid hålla de mer af barnbarnen!»

Der längre bort sitter den gamla frun från »Näset». Hon är nästan alltid med om fredagarne. Ibland har hon tunga korgar med sig och alltid väntar henne vid hemkomsten — en pudel. Ingen i huset tyckes ha tid att gå ned och taga emot den gamla, men pudeln är oföränderligen på sin post. Se! der störtar han redan ned på bryggan, tjuter och hoppar af glädje, och lemnar ej gumman i ro, förrän hon tillåtit honom att öfverhopa henne med sina smekningar. Aldrig ser jag denna gumma och denna hund utan att tänka på »kreaturens suckan» och Fredrika Bremers åsigt i detta ämne. Skulle väl denne trofasta hunds själ kunna dö, kunna utsläckas för alltid likasom ett ljus? Nej, lika litet som vår egen! För den ena själen som för den andra måste fin-

nas möjlighet till utveckling och framåtgående, om ock i olika grader. Så tror jag åtminstone.

Men ångbåten skyndar vidare och närmar sig redan Ekudden. Der bor ett nygift par och knappast har båten lagt till förr än den unga frun, i sin ljusa sommardrägt och med lockarne fladdrande för vinden, ilar ned till bryggan och, glömsk af passagerarne, kastar sig i mannens armar. Ljufva, intagande varelse! Vål dig, så länge du glömmet allt för att skynda din make till mötes och han strålade af stolthet och kärlek sluter dig till sitt bröst! Mätte han bära dig på trofasta armar ännu då rosorna på dina kinder bleknat och dina lockar blifvit silfverhvita!

Säg! finnes det väl en skönare anblick än den af tvenne unga makars vårfriska kärlek och är den ej värd en liten afväg från vårt hem?

»I afton tar då vägen aldrig slut!» yttrade i detta ögonblick en skarp röst helt nära mig. Obehagligt uppväckt ur mina drömmier, såg jag mig om och igenkände reskamraten från Skönberga. »När man suttit, tyst och haft tråkigt så här länge,» fortfor hon, »erfar man ett oemotståndligt begär att tilltala hvem det vara må, för att åtminstone få höra ljudet af sin egen röst.»

»Men om ni icke har någon att tala med,» invände jag, »så kan ni ju så mycket mera ostörtdt tänka.»

»Hvad befalls? *Tänka!* Jo, det var just ett treffligt företag. Nej, tack! då tar jag mig hellre en liten lur dernere.»

Och härmed försvann den »tanklösa» i salongen, under det jag satt qvar och funderade på huru det var möjligt att hafva tråkigt under dessa sommarfärder. Borde det ej tvertom vara ett uppfriskande nöje att föras framåt öfver den gungande vågen och se huru hus efter hus, hydda efter hydda växa upp bland holmarne och skären! Se! i det der huset bor en flicka, som väntar sin älskade, likasom du, otåliga, väntar din. I den ståtliga villan derborta spana långtande blickar efter den hemåt vändande husfadern, likasom de dina spana efter dig. Der åter, kring den i löfskogen halft undangömda hyddan, svärmar en yster barnskara, som, utsluppen från stadens qvalm, omedvetet lär sig att älska den fria naturen och att känna och deltaga för tusen medskapade varelsor — myran som arbetar så outtröttligt, — biet som sträfvar så rastlöst att bringa sin andel af förrådet till den

samfälda kupan — fogelmodern, som vårdar sina ungar så ömt — masken, den oansenliga, som har så många förvandlingar att genomgå innan han kan utveckla sig till den mångfärgade, skimrande varelse, som vi kalla fjäril — se! all denna lycka medför sommarstället åt stadens förkonstlade barn, *dina* barn, du som knotar att ångbåten år från år lägger till vid allt flera ställen. Men är då ej den lycka skönast, som delas af många? O! så låt gemensamhetskänslan värma ditt hjerta. Prisa Gud att många, många äro lyckliga, och gläd dig med dem åt den korta sommaren.

Men om nu inga människor skulle finnas på båten; om solen gått i moln; om regn faller; om en kylig dimma insveper alla föremål för dina blickar — har du ej dig sjelf, ditt eget inre och... Gud! Behöfver du aldrig gå till döms med dig sjelf, öfvertänka din dag, din hela lefnad, ditt mål i tiden, ditt hopp för evigheten? Behöfver du ej någon gång *bedja*? Icke som skulle du vänta dermed tills passagerarne lemnat fartyget och du ej har annan sysselsättning att tillgå! Visst icke! Hvilket sorl kan väl hindra själen att höra och göra sig hörd af sin himmelske fader, eller att på bönens vingar försänka sig i Honom! Men stillheten är dock mera egnad till heliga betraktelser; i lugnet och tystnaden talar Gud mäktigast till den lyssnande anden.

Under det jag suttit försjunken i dessa tysta tankar, hade vi omärkligt närmat oss målet för vår färd. Då vi uppkommo på strömmen hade det redan mörknat, och gaslågorna strålade emot oss, öfverallt återspeglade af det klara vattnet. Just som vi lade i land ljud från Skeppsholmen sjöfolkets korum:

Jag i tysta skuggors timmar

Herrans lof förkunna skall.

Stockholm, var det din aftonbön i den stilla sommarqvällen? tänkte jag och kastade en frågande blick öfver den herrliga staden. Men ingen svarade och med sinnet fullt af sommarfärdens vexlande bilder återvände jag till mitt ensliga hem.

Gerda.

XLVI. HVAD JAG SÅG I DANMARK,

frågar man mig.

Jag såg ett folk, som lefver.

Lefva då ej vi?

Jo visserligen. Ingen skall förneka att det bland oss finnes ett rikt *personligt* lif i många riktningar. Men för att ett *folk*, såsom sådant, skall kunna sägas lefva, är det ej nog att många af dess medlemmar hvar för sig hafva en vaken och liffull ande; nej, dertill fordras att det, såsom det danska folket, lefver, fullt medvetet af att *det är ett folk*. Men nu synes mig att vi, trots vår rikedom på lefvande personligheter, sakna denna känsla af vår tillvaro som en nation bland nationerna, och därför dristar jag påstå, att vi ej lefva i samma mening som danskarne.

Men, frågar man mig kanske, hvarpå har du igenkänt detta folkeliga lif hos danskarne?

Härtill svarar jag: På folkhögskolorna, ty de synas mig vara, hvad andedrägten är för lifvet: lifstecken och livsvilkor. Folket lefver och därför bygger det högskolor, och lif utströmmar på nytt från dessa skolor.

Folkhögskolor, hvad är det väl för skolor?

Låt mig, för att bli förstådd, säga, hvad de icke äro. Folkhögskolorna äro icke skolor i den mening, att der inläres ett visst mått af vetande, för att man sedan med heder må kunna taga en examen; ej heller skolor i den mening, att der inläres någon för det praktiska lifvet nödvändig färdighet i ett eller annat yrke. De äro, strängt taget, ej alls skolor i vanlig mening, utan de äro *nationella uppfostringsanstalter*, ej för en del af folket blott; nej, högskolorna vilja draga till sig alla samhällsmedlemmar; också ser man der lärjungar äfven från de högre klasserna, ehuru flertalet af de besökande tillhör allmogen.

Hvarje uppfostran måste hafva sig föresatt ett bestämdt mål, till hvilket den syftar, och det mål, till hvilket högskolorna med sin uppfostran sträfvar, uttalas bäst i följande ord af Biskop Grundtvig:

Langt mere værd æn det røde Guld

Det er sin Gud og sig selv at kjende.

Att genom denna kännedom »om Gud och sig sjelf» väcka folket till sannt kristligt lif och så visa, huru detta uppenbarar sig i ett gladt och friskt folkeligt lif, det är nu

alla verkliga folkhögskolors samfäldta mål. De medel, af hvilka man begagnar sig till detta måls vinnande, äro i allmänhet undervisning i *historia* och i *modersmålet*. Jag säger i allmänhet, ty liksom lifvet ej låter intvinga sig i någon viss form, så råder inom högskolorna stor frihet i valet af medel; endast målet är ett för dem alla.

Man skulle kanske vänta, att bibelordet borde intaga främsta rummet såsom medel att lära känna Gud och sig själf, men vid högskolorna säger man: »Att utlägga och förklara bibeln samt inskräpa de kristna lärosatserna, det tillhör kyrkan, ej oss; vi må söka att omsätta de kristna sanningarne i folklifvet, genom att af historien lära, huru folkanden från första början af sin utveckling längtansfullt blickat framåt mot det ljus, vi ega i kristendomen, samt huru vi härutaf kunna se, att intet folkeligt lif är tillfredsställande, så vida det kristliga lifvet deruti saknas. Uppnås detta mål, så är ju allt vunnet; ty då ett folk känner, att det ej kan rätt lefva utan Gud, så söker det honom, och den som söker han finner.»

Ingenstädes uppenbarar sig den nordiska folkandens längtan till ett högre lif friskare och naturligare än i våra gamla myter, och därför berättas dessa i högskolorna med mycken omsorg; men man nöjer sig ej med att berätta dem, man söker intränga i deras innersta mening och utforska den ande, som besjalar dem. Talar man t. ex. om Baldersmyten, så visar man, huru i den afkunnade domen, att Balder ej kunde komma tillbaka, om ej allt och alla gräto honom, uttalar sig våra fäders aning om den genomgripande syndasorg, som måste finnas hos en människa, innan frälsning blir möjlig. Allt grät ej — se der aningen om, att det hos oss finnes ett ondt, som hindrar vår räddning, och att hjälpen således måste sökas utom oss. Fäderna *anade* blott dunkelt detta; vi *veta* det; men vi veta ock, hvar hjälpen står att finna. *Deras* religion var en sväfvande längtan, vår ett stadigt hopp.

Så i det närmaste begagnar man myterna, för att sätta lif i den kristendoms-kunskap, som hos kyrkans fullväxta medlemmar väl alltid må kunna förutsättas, eller rättare kanske för att sammanknyta denna kunskap med folkmedvetandet och den folkeliga utvecklingen. Dock är det ej blott vid myternas framställning man visar hän till religionen; all un-

dervisning inom högskolorna afser att gifva lärjungarne kännedom om Gud och sig sjelfva; hvarje skolans lärare måste på visst sätt anse sig som missionär om han verkligen skall gagna i sin kallelse. Lärjungarne måste få en känsla af att de lefva i kristlig luft, i verklig lifsluft.

Af det redan sagda förstås, att det ej är kristlig *kunskap* man lägger vigten på, utan kristligt *lif*, och huru detta lif visar sig i gerning eller, bättre, i det sätt, på hvilket man utför sin lifsgerning.

I fråga om det inre lifvet står människan ensam gent emot Gud, men i fråga om det yttre gäller det ej längre människan ensam, det gäller hennes pligter som medborgare, som medlem af ett folk. *Att påvisa huru den enskilde skall kunna medverka till hela folkets framåtskridande och utveckling, det är hvad folkhögskolorna syfta till.*

Illa arbetar den, som arbetar af tvång och ej af kärlek, därför vill man lära en hvar att älska sitt land och sitt folk; men ingen kan älska det han ej i någon mån känner, och därför är fäderneslandets historia den källa, ur hvilken man vid högskolorna öser vatten på roten af folklifvets träd; ty i historien lär man känna, huru fäderna till det folk, hvars medlem man är, kämpat, lidit och segrat, hvad det kostat dem att åt efterkommande bevara fosterland och modersmål; man lär der ock, huru folkanden i Norden väl kan hafva varit undertryckt, ja vilseledd, men huru den dock aldrig kunnat helt och hållet utplånas.

Man läser dock ej i högskolorna historien på vanligt skolsätt: läraren har på förhand så införlifvat sig med densamma, att han liksom genomlefver den med lärjungarne. Man begär ej att lärjungarne skola minnas så synnerligt många fakta, man frågar dem i allmänhet ej under lästimmarne, man är glad, om deras hjertan värmas, så att de vilja liksom fäderna »give det beste, det käreaste hen, for at frælse sit fædreneland». Man genomgår visserligen historien i tidsföljd, dock så, att man förbigår de obetydligare händelserna och endast behandlar viktigare tider och stora karakterer, men dessa så utförligt som möjligt, på det att åhöraren måtte känna sig fullt hemmastadd i den omtalade tiden, fullt förtrolig med den skildrade personligheten.

Genom historien lär man sålunda att känna och älska sitt folk.

Sitt folk?

Hvilka höra till detta folk? Huru och hvarpå igenkänner man dess medlemmar? På de ord, hvarmed detta folk ger uttryck åt sitt hjertas tankar: på språket. Och med tanken på detta går man i sällskap med lärjungarne ut att med språkets tillhjälp lära känna sitt folk. Först genomvandrar man Danmark från Skagern till Dannevirke och sedan utsträcker man sin färd öfver Sundet och Kattegat, och finner att, ehuru svenskar och norrmän ej tala danska, äro de dock, så i tal som skrift, fullt begripliga för danskar, och när man då hör språkforskaren säga, att Nordens tre språk alla nedstamma från en och samma »*Norräna tunga*», så sluter man deraf, att Nordens folk äro grenar af samma stam och så lär man sig betrakta hela Norden som det samfäldta, älskade fäderneslandet. Derföre förbigås ej heller brödrafolkens historia; man talar i högskolorna om norrmännens Olof och Harald, om våra Sturar, Gustaver och Carlar så varmt, som någonsin i svenska och norska skolor. Man älskar att hafva hjeltar till bröder, om man ock sjelf blandat blod med dem i stridens vilda tummel.

Är nu språket det, hvarigenom ett folk igenkännes, så är ju språket ett folks dyrbaraste egendom, och derför är det af vigt, att det rent och oförfalskadt lemnas i arf åt barnen. Det man skall kunna bevara det måste man ega, och man eger ej språket så länge man ej klart kan uppfatta, hvad andra derigenom meddela, och så länge man ej rätt kan nyttja det i tal, i sång och i skrift. Hvad det första vidkommer, så söker man vid högskolorna, såväl genom de muntliga föredragen och föreläsandet af de bästa nationella dikter, som ock genom att låta lärjungarne sjelfva läsa högt, vänja dem att uppfatta andras, genom språket uttryckta tankar. Att tala lär man dem deremot egentligen icke, ty man litar på, att orden födas med de rikare och varmare känslorna, som högskolan sträfvar att väcka. Ett annat af hennes väckelsemedel är utan tvifvel sången, på samma gång som den är ett af de egendomligaste uttrycken af hennes lif. Derför sjunger man visserligen äfven för att lära sjunga, men egentligen emedan det är så roligt — emedan man *måste* sjunga. Man sjunger in kärlek till fäderneslandet, till Norden, till hvarandra, och under det man sjunger de herrliga grundtvigska psalmerna lägger sig kärleken till Herran

som en ljuflig dagg öfver hjertat. Dem man af hjertats lust sjungit samman med, dem älskar man ock; sången bidrager därför i sin mån att framkalla det förhållande af innerlig tillgifvenhet, som vid högskolorna råder såväl mellan lärare och lärjungar, som ock mellan lärjungarne inbördes.

Att nyttja språket i skrift vill man naturligtvis gerna lära lärjungarne, men man behandlar skrifningen som en frivillig sak, så att lärjungarne skriva när, huru och hvad de vilja, blott att de sedan framlemna det skrifna till läraren, som i allas närvaro läser och rättar detsamma. Ofta välja lärjungarne återgifvandet af något föredrag, och glädjande är att se, med hvilken klarhet de fattat, om ej alla enskildta uttryck, så dock hufvudtanken eller anden af det sagda.

Mellan historien — (geografien blir, såsom den här föredrages, äfven den ett slags historia) — och modersmålet står ett läroämne, som jag skulle vilja kalla lifsfilosofi. Man håller nemligen, då man af någon anledning dertill känner sig manad, föredrag öfver ämnen, hemtade omedelbart ur det inre lifvets område, såsom t. ex. om *andens och hjertats inbördes förhållande*, om *huru ynglingar blifva män, människans frihetsbegär*, om *bildningens art och betydelse* och annat sådant. Hufvudsyftet med dessa föredrag är att visa lärjungarne, huru de i det hvardagliga lifvet skola göra fruktbart det nya lif, högskolan i dem ingjuter eller åtminstone *velat* ingjuta.

Underbar är att se med hvilken ifver och glädje folket strömmar till högskolorna och med hvilken uppoffrandekärlek lärarne sköta sitt kall. Här är det ej fråga om ekonomisk fördel, här är det endast fråga om att göra det pund af kärlek och lefvande kunskap, som Herren förlänat, på bästa sätt vinstgifvande.

Detta är nu hvad jag såg i Danmark, och hur gerna jag skulle vilja se något af detta folkliga lif uppspira också här hos oss, behöfver jag ej säga. Må vi blott se oss för — icke med otåligt och ovist nit rusa till målet, utan vänta tills Herren sjelf framkallar de män, som skola leda oss dit. Men må vi å andra sidan ej makligt slå oss till ro, tänkande, att vi intet kunna göra till sakens framgång; ty vi kunna ju dock i sjelfva verket göra ganska mycket därför. Vi kunna vid passande tillfällen tala till folket om skolorna i Dan-

mark och visa det, att vi ock behöfva den väckelse af folk-
 livets ande, som utströmmar från dessa skolor. Vi kunna
 väcka tanken på hur herrligt det är att arbeta på att göra
 menniskor skickade till Guds rike och derigenom äfven skick-
 kade till att rätt gagna det jordiska rike de tillhöra. Vi
 kunna påminna den unga qvinnan, maken, systemen och mo-
 dern, om det stora uppdrag hon af Gud undfått, att ingjuta kär-
 lek till allt skönt och godt i himmel och på jord, att »värne
 om Sproget i Börnenes Mund» och hålla det rent, på det
 att det ej må besudlas »af fremmende Smink», och så spörja
 henne, om hon känner sig färdig härtill. Vi kunna lära de
 unga männen, huru stort det är att hafva ett fädernesland,
 hvad detta fordrar af dem och huru litet de ännu veta derom.

Göra vi så, skall jordmånen snart vara beredd att mot-
 taga det ädla fröet: folkhögskolan, och så skola också
 vi komma att lefva ett sannt och friskt folklif; Nordens folk
 skola känna sig allt mera införlifvade med hvarandra och
 den nordiska folkanden skall fri och stark uppbära korsets
 banér.

Blifve det så!

Skulle någon hafva lust att i tankarne besöka några af
 de förnämsta danska högskolorna, för att se, huru hvar och
 en på sitt egendomliga sätt söker förverkliga högskolans grund-
 tanke, skall det vara mig en stor glädje att i något af tid-
 skriftens följande häften erbjuda mig som ledsagare och väg-
 visare.

Sigyn.

XLVII. SMÅPRAT OM POESI.

3.

Eftersommer. Ny Digtsamling af *A. Munch*. Kjøbenhavn 1867.

A. Munch är en af dessa äkta skaldenaturer, hvilka i vår tid
 äro så sällsynta. Han sjunger såsom trasten i skog eller lärkan un-
 der vårblå himmel, emedan han *måste* sjunga; och detta ej blott un-
 der den första ungdomens berusande tid:

*»Der er ingen Kunst at syngte smukt
 I grønne Vaar*

*Naar Blomsten, drømmende sødt om Frugt,
Sin Krone udslaaer;*

*Da lever en Sjæl i hvert Rosenblad —
Det synger selv —
Og Vaarens Morgensang klinger glad
I Skov, i Elv;»*

men äfven sedan, när en förtidig frost härjat livets sommar:

*»Naar Isens Blinken er eneste Guld
Og Blomst og Frugt,
Naar Himlen hænger af Rimfrost fuld
Og Livet er slukt.»*

Det är dock ingenting storartadt, ingenting hvarken heroiskt eller demoniskt i de livets konflikter, som här besjungas. Det är det enkla, det rent menskliga så väl i sången som dess föremål, som så mäktigt tilltalar vårt hjerta och kommer oss att följa skalden i lust och ve, i »Sorg og Trøst», med samma känsla, hvarmed vi följa en väns skiftande öden. Med något af denna känsla är det ock som vi återfinna honom här i hans lefnads *eftersommar*, midt i skötet af ett nytt lif, som bär rosor ännu i december, fyller hemmet med musik och låter själens eolsharpa bäfva af stilla välljud.

Sagan om denna skaldehertats *eftersommar* ligger inväfd i de fina, stämmningsrika sånger, hvilka erhållit den betecknande öfverskriften: »*Nyt Liv*». I »en dröm» möter skalden här sin lyckas genius. »Upphör att lida», hviskar hon; »*din Sorg vil vorde til Haab forklaret og dog det Svundne deri tro bevaret — Du vil paa Jorden endnu faae et Hjem*». Från hennes djupa och klara blick utgjuter sig en ström af glädje öfver hans hjerta, men tviflande om sin egen lycka frågar han sig ännu:

*»Kan Livets Have
Gjenblomstre mens pa Høiderne det sneer?
Kan sødt Violer dække Vintergrave?»*

Snart äro dock drömmens alla frågor lösta. *Sorgen är vorden forklaret* — hemmet är funnet; och

*»Naar Mørket staaer ude og Lampen er tændt
Og Arnen har hjemlig Lue»*

då uppslås instrumentet, fina händer sätta dess strängar i rörelse och *Stuen fyldes med Klang*. »*Hvad de store Tonemestre har drømt*» strömmar i lefvande bilder förbi skaldens inre syn, och tonerna, »*som fra Kjærligheds Haand mildt gennem Sjælen drager*», frammana på nytt hans ungdoms drömmar.

Men *Musiken i Hjemmet* tystnar; andra »*Stemninger*» inträda:

»Hvor kommer det, (frågar sig skalden), at nu, da Himlen atter
Ny Kjærlighed mild lagde til mit Bryst,
Nu, da igjen mig smiler Livets Lyst,
At ei med Sang min Lykke ret jeg skatter?

Er Poesien da kun Savnets Datter,
Og svulmer Sangen kun i Kampens Dyst?
Er der i Sjælens Eolsharpe tyst
Naar intet Længselssuk dens Strengs fatter?

O nei — af stille Vellyd helt den bæver —
Thi Livet selv er vordet nu et Digt,
Og Hjertet ikke drømmer mer, men lever.

Og dette stille Kvad er mere rigt
End Stormens Klage, som mod Sky sig hæver —
En klar Septembermorgen er det ligt.»

Och vill ej verlden lyssna till hans enkla sång — hvad rör
det skalden, när blott hon, den älskade, hör och förstår honom och
med mjuka händer rör hans hjertas strängaspel.

Han sjunger således, ty — han måste sjunga så länge diktens
skjulte Kilde end hans Indre nærer

Og vil som Toner ud af Brystet klinge.

Här vidtager nu en kedja af intagande sånger, alla återspeg-
lande företeelser ur skaldens nya lif, och på ett fint, ofta halft för-
doldt sätt hänvisande till henne, som utgör dess medelpunkt. Vack-
rast äro i vårt tycke Como- och Sorrentosångerna, bland hvilka se-
nare »Dronning Giovannas Bad» isynnerhet intager genom ett fint
och genomskinligt behag:

Se Maaneskiven fuld og klar
Bag Bjergets Kam opstaae!
Sit Sølvnet den kastet har
Alt over Golfens Blaa.

O, Aftenluften er saa varm,
Saa frisk, som Kjærlighed —
Min Kjære, kom, tag nu min Arm,
Vi gaae til Stranden ned.

— — — — —
»Gennaro, smukke Fiskermand,
Her har du os igjen.

*Vi sidde godt. Nu stød fra Land!
Hvor vil du roe os hen?»*

*»Hvis Signorina saadan vil
Jeg fører Eder glad
Hen over mod hin Pynt *) og til
Dronning Giovannas Bad.»*

— — — — —
*»Velan, lad gaae!» — Vi roes let
Alt under Vuggen svag,
Mens Havet funkler som et Net
Af Stjerner for hvert Tag.*

— — — — —
*Med Et han Baaden vender nu
Mod Klippevæggen ind.
»Gennaro, hvordan styrer du,
Er du da vorden blind?»*

*»Signora, hav ei Frygt paa Sind —
Bøi Eders Hoved kun,
Her gaaer vor Vei just lige ind
I Bjergets dunkle Grund.»*

*Ja virkelig! — vi seile brat
Som ind ad Hades's Port.
Om os nu slaarer den gamle Nat
Sin Ravnevinge sort.*

*Tæt over os er Hulens Tag,
Som Sarkophagens Laag —
Her Bølgen hvisker, hul og svag,
Som Natdæmoners Sprog.*

*Dog — inden kort den tunge Last
Er taget fra vort Bryst —
Og, ret som Gravens Vægge brast,
Alt straalere om os lyst.*

*Et rundt Bassin vi svæve paa
I Oldtidsmures Krands,*

---

*) Udde.

Og Himlens klare Stjerner gaae
Frit over os i Glands.

— — — — —
Først er der stille rundt omkring,
Vi høre Hjertets Slag —
Da hæver sig fra Grottens Ring
En Tone, dyb, men svag.

Den svulmer meer og mere til
En fuldt besjælet Klang:
Gennaro stemmer i med Ild
En Barcarole-Sang

Om onde Dronning, som her end
Sig bader tidt ved Kveld
Og lokker mangen Ungersvend
Ved søde Toners Væld.

Men vover han sig ene ind
Og hendes Skjønhed seer,
Da vorder han af Elskov blind —
Seer aldrig Dagen meer.

»Gennaro, Tak, — din Sang var god —
Men vogt dig selv, min Ven,
Og før os nu ad Nattens Flod
Hjem til Sorrent igjen.»

Den rika diktsamlingen innehåller föröfrigt ett helt galleri af präktiga minnesbilder, bland hvilka den af Falsen är ett litet mästerstycke af enkel och samlad kraft, — ett antal »resebilder», der Wartburg, Stockholm och Kjøbenhavn täfla om hedersrummet; — åtskilliga tillfällighetssånger, berättelser och legender, samt slutligen en samling fint tecknade konst- och naturbilder, bland hvilka *Den Lilles sidste Seng*, *Sætergjenten* och *Pyrola Uniflora* (meddelad i vår förra årgång) samt *Vaarlængsel* tillvunnit sig hela vårt tycke. Förträffligt är i synnerhet det sistnämnda lilla stycket med dess målande skildring af motsatsen mellan söderns vårlif och den stränga vinterkampen i nordn, då

»Livet ei oplukke kan sit slummertunge Øie,»

och

»Frostens Lænker tynger paa hver Higen mod det Høie;»
samt dess manande slutord:

»Forsag dog ei, du bange Sjæl,
Lad ikke Kulden slaae ihjel
Dit Haab, dit Foraarslængsel!»

Kasta vi efter denna flyktiga öfversigt en återblick på diktsamlingen i dess helhet, återfinna vi i densamma alla grunddraggen af skaldens ursprungliga skaplynne: tankens renhet, känslans innerlighet, formens harmoniska skönhet och framför allt den trons och kärlekens enhet, som ger hans verk denna *inre* helgjutenhet och harmoni, hvarförutan den *yttre* vore af intet värde.

Skulle vi icke destomindre i »*Eftersommeren*» sakna något af det fina poetiska doft, som gaf åt våren och den unga sommarens dess egendomliga, halft beslöjade behag, så — hvad mer?

»*Hjertet drømmer ikke meer, det lever.*»

Esseldee.

Axet. Diktsamling med bidrag af *Runeberg, Cygnæus, Stenbäck, Topelius* m. fl. Utgifven till förmån för nödlidande i Finland. Tredje upplagan. Helsingfors 1868. — 112 sidor. — 2 rdr sv.

Dette »aks» har fræmspiret på hjærtets ager. Medens naturens skød ikke har ydet den tarveligste høst, har varme hjerter og sikkønne tanker i ening fræmbragt en gave i sang, som ved hjælp aff ligestemte, kærlige, medfølende sjæle lader sig omsætte til en ggave i brød, — brød till de nödlidende.

Det er et gyldent aks. Vel har det, ligesom aksene i naturen, både kærne og strå; men guldkornene er dog i flertall. Og det er ej alene ovennævnte kændte forfattere, men fuldt så vel de ukændte, eller dog unævnte, forfattere, hvis bidrag, i bundet eller ubundet ordlag, har givet bogen værd. To eller tre forfatterrinder gæmmer sig vist også under mærkerne.

Indhåldet er meget blandet. Henved halvhundred småting, samlede af femten hænder, giver bogen stor afveksling. Noget enkelt stykke er det vanskeligt at fræmhæve, og, når et forsøg ihærpå göres nedenfor, tör jeg ikke lade skönhedshensynet være det afgör-ende: jeg vilde da göre uret imod ti forfattere ved at rose en eller to. Jeg vil derfor inskrænke mig til (da jeg, som skriver dette, er dansk) at pege på *T. L:s* vakre ord til *Wilh. Thomsen*, den

dygtige unge danske språkmand, som i sommeren 1867 var i Finland for at granske finsken på selve stædet. Og til slut vil jeg framhæve et lille digt, uden tvivl af en kvinde, *W—a N—m*, fordi det passer så smukt til bogens hele formål, ja, midt inde i denne ligesom i et brændpunkt samler hjærtelighedens varme stråler fra alle sider. Det er digtet om

Kärlekens art.

Ej jorden kan till ljuset gå, men ljuset
med vänlig stråle söker skumma jorden,
och finner den, och böjer sig till gruset,
och mörkrets välde är med ens försvunnet,
och blir ej mer i skuggans gömma funnet,
i hvilken ljusets dagnar, milda, blyga,
sin glädje våga smyga.

Så letar kärleken sig väg till smärtan,
hur djupt hon döljer sig i tysta hjertan,
och väntar ej tills hon är manad vorden,
tills sorgen böjt sitt offer ned till jorden;
men finner, liksom ljusets klara strimma,
sin väg igenom mörker, genom dimma.

F. B.

XLVIII. NYTT PÅ VÅR BOKHYLLA.

PERIODISK LITTERATUR.

Framtiden, tidskrift för fosterländsk odling, utgifven af *Carl v. Bergen*. Häftet 1, 2. Stockholm, L. J. Hjertas förlag.

Under det nyss afslutade kyrkomötet såg jag ej sällan en del åhörare och åhörarinnor rikta sina blickar på en af mötets medlemmar med ett uttryck af blandad nyfikenhet och bäfvan, småningom öfvergående till en naiv förvåning, i hvilken jag tyckte mig läsa det tysta utropet: »Tänk, han har hvarken horn eller klöfvar!» Förvåningen stegrades sedan till det yttersta, då det under mötets gång visade sig att den djerfve »otrosaposteln», såsom han kallades, ej blott tillvann sig en obetingad aktning för det anspråkslösa och humana sätt, på hvilket han uppträdde, men äfven i många frågor ställde sig i samma led med de varmaste troskämparne inom mötets medlemmar och stundom från deras sida rönt ett bestämdt gillande af sina åsigter. (Se t. ex. domprosten Toréns yttrande rörande bibelöfversättningen, samt rektor Widéns, angående skarpskytte-rörelsen.)

Med minnet ännu uppfyllt af dessa och andra glädjande företeelser från kyrkomötet, sammanträffade jag en dag med en ultra

rationalist. Talet föll på hufvudstadens predikanter, och med en förvåning lika naiv, som den jag sett uttryckt i de fromma ansigten, hvilka kransade åhörareläktaren vid kyrkomötet, bekände vår rationalist att han en gång hört en verkligt god predikan, och det i sjelfva Blasiiholmskyrkan. »Presten,» sade han, och rösten förrådade en tydlig öfverraskning, »syntes verkligen genomträngd af en levande öfvertygelse, och det var en hållning, ett sammanhang och en genomgående grundtanke i hans framställning, som i sanning öfverraskade mig.»

Kort derefter såg jag rationalistens unge son inskrifvas i den skola, som blifvit upprättad af den nämnde predikanten. Jag tänkte härvid återigen på kyrkomötet och särskildt på det lystringsord, den strids- och fridshelsing, hvarmed den vördade talmannen inledde och gaf grundtonen till mötets förhandlingar.

»Men,» frågar ni, »skall detta vara en anmälan af den nya tidsskriften?»

Ja, käre läsare, och den enda vi hafva att gifva. Kan du ej nu fatta sammanhanget mellan dessa små händelser och den nya målsmannen för fosterländsk odling, så äro vi öfvertygade att *framtiden* skall upplysa dig derom, då den, såsom jag hoppas, kommer att utveckla sig i allt närmare öfverensstämmelse med det ofvan antydda lystringsordet:

»Må andarne drabba samman och tukta hvarandra, men i tro och förtroende, samt *under ömsesidig förutsättning af rena och goda afsigter.*

Reader.

XLIX. ETT HEM OCH EN MOR FÖR DE OLYCKLIGA *).

Vi ha barnkrubbor, barnhem och vårdanstalter för både fysiskt och moraliskt vanlottade barn; vi ha »Tysta skolor» för de döfstumma; vi ha fria och ändamålsenliga läroanstalter för de barn, hvilkas föräldrar icke förmå eller vilja betala en ringa afgift; människokärleken och den outtröttliga barmhertigheten tyckas ha öppnat sin famn för alla, alla, utom för en enda klass af olyckliga — idioterna. Dessa arma, så djupt beklagansvärda ha i vårt land ingen tillflykt, intet skydd; på dem har ingen tänkt; för dem har ingen sört. Man tyckes antingen icke ha kommit ihåg att sådana finnas ibland oss, eller ock ansett deras tillstånd så hopplöst, deras möjliga förbättring af så ringa vigt för dem sjelfva och samhället, att derpå ej lönade mödan att offra en skärf. Och så har år efter år försvunnit, utan att någon tänkt på att aftorka en enda af de många bittra tårar, dem olyckliga föräldrar gjutit öfver ett barn, af hvilket de en gång vid dess inträde i verlden väntade sig så mycken glädje, men hvars själlösa blick, hvars brutna, halft obegripliga språk, hvars hemska, klagande läten snart nog kungjorde för det arma modershjärtat att den varelse, hon gifvit lifvet, gaf i stället hvarje stund döden åt

*) Insändt.

hennes skönaste förhoppningar. Ett sådant tillstånd är utan hvarje jemförelse ytterst beklagansvärdt, men blir det i ännu högre grad om föräldrarna äro fattiga, då deras olyckliga barn blir dem i dubbelt afseende en börda. Sköta det ändamålsenligt ha de hvarken tid eller råd till; hjelpa dem med deras kors vill ingen. Och så lemnas det arma barnet oftast ensamt, öfvergifvet, glädjelöst, tills natten i dess själ blir så mörk, att ingen stråle mera förmår genom-bryta den.

Säkert skall en gång samhället inse sin försummelse mot de stackars små och öppna dem — i likhet med hvad andra länder längesedan gjort — ett vänligt hem, der deras ringa pund blir icke alldeles obegravvet, deras obetydliga fordringar på lifvets glädje icke helt och hållet förbisedda; der den kärlekens värma, som allt förmår, äfven skall lyckas att ur den ofruktbara jordmånen framlocka en och annan blek blomma, dubbelt dyrbar för den trägne odlaren. Vi hoppas, som sagdt är, att en sådan dag skall komma. Att dess gryning emellertid redan uppgått i ett varmt och kärleksfullt sinne, derom hafva vi visshet, en visshet, hvilken vi äro nog lyckliga att kunna meddela läsaren.

I närheten af Sköfde, på Gustafsbruks område, bor nämligen en ädel qvinna — vi anse det ej ogrannlaga att för den goda sakens skull utsätta hennes namn — fröken Emanuella Carlbäck, hvilken gjort till sin lefnads uppgift att, i den inskränkta mån hennes tillgångar medgifva, skapa ett hem för några af dessa vanlottade små, om hvilka vi nyss talat. Med en kärlek och en försakelse utan like vårdar hon der, för en betalning så ringa, att hennes egna medel till största delen anlitas, fem af dessa olyckliga barn, hvilkas hela verld, hela glädje hon är, och hvilkas obetydliga själs gåfvor hon med en mildhet och tålmod, som endast kunna ha sin grund i ett rent, kristligt sinne, gör allt för att utveckla och uppöfva. Man skall ha hört huru de armas häftiga lynne, deras konvulsiviska gråt, deras otämjda böjelser tystna vid blotta ljudet af hennes kärleksfulla stämma, för att fullt kunna fatta hvad hon är för dem; man skall ha sett huru hon med moderlig ömhet smeker och blickar in i ögonen dessa stackars små, hvilkas blotta anblick kommer en vanlig människa att med en ofrivillig rysning draga sig tillbaka, för att fatta hvad de äro för henne. Men fröken Carlbäck är också — det våga vi tryggt påstå — ingen vanlig människa. I stället att hängifva sig åt ett lugnt, oberoende lif, hvilket hon saklöst kunnat göra, offrar hon allt: hvila, helsa, förmögenhet, trefnad, ja, ända till den minsta af lifvets bekvämligheter, för att kunna framlocka om också blott en enda liten stjerna på den mörka natthimlen ikring sig. Och — hon lyckas. Der tusende längesedan skulle uppgifvit allt arbete som omöjligt, der hoppas hon ännu, och hennes hopp kommer icke på skam. Vi ha hört henne med leende läppar och glänsande ögon lyssna till huru en af hennes skyddslingar, en 17-årig gosse, som i ett par års tid varit i hennes vård, nu slutligen — stafvar . . .

Att idiotismen har många grader veta vi, och att denne gosse

icke stått på lägsta trappsteget, säger sig sjelft, men ändå, hvilket tålmod, hvilken kärlek innan hon lyckats att af den vilde, halffänige gossen få en stillsam, på sätt och vis förständig varelse, som lyder hennes minsta vink och ser upp till henne som till ett högre väsende! Man fattar lätt att den herrligaste symfoni ej skulle ljuda bättre i hennes öra, än det arma barnets osäkra, brutna stafvande.

Hon tänker i sådana stunder ej på att hon för den goda saken offerar kanske sin sista skärf; ej heller derpå, att det finnes ögonblick, då hon knappast vet hvar hon skall taga det nödvändigaste ifrån åt sig och sin lilla koloni; hon känner blott att hon kunnat verka något för sitt stora mål, att hennes arbete icke varit fåfängt, att hon kunnat skingra mörkret och tända i de vanlottades blick en förnuftets stråle, samt komma deras hjertan att klappa af glädje. Och glädje vill hon se omkring sig. Ingen får tala ett ovänligt ord till hennes skyddslingar, ingen nedslå deras mod. De skola känna att de ha ett *hem* i detta ords fulla bemärkelse och — de känna det. Det är rörande att se huru deras blickar följa henne och ljusna endast hon går genom rummet, och huru de lyssna till hennes milda stämma, såsom till den skönaste musik. Den ringaste häntydning på att de en dag skola lemna sin fristad, försätter dem af barnen, som kunna fatta ett sådant förhållande, i förtviflan.

Och dock skall detta kanhända en gång blifva fallet, om icke från allmänhetens sida någon uppmuntran tillfaller denna lilla anspråkslösa koloni, som, hur varm föreståndarinnans kärlek, hur stark hennes tro än är, dock måste ega något för att kunna existera. Och sannerligen vi förstå, när nu detta fröken Carlbäcks uppoffrande handlingssätt är lagdt i dagen, hvem som skulle vara nog känslolös och likgiltig att låta ett dylikt tillfälle att gagna gå sig ur händerna? Icke kunna de lyckliga föräldrarne göra det: huru oändligt mycket ha de ej att tacka Gud för, som skonat dem från en så hjertfrätande sorg, som att trycka till sitt bröst ett dylikt barn! Och de olyckliga, de som fått sig ett sådant kors pålagdt, huru tacksamt och innerligt skola ej de känna och erkänna den oändliga människokärlek, som uppenbarar sig i fröken Carlbäcks lifsuppgift! Och genom ett sådant tillmötesgående från allmänhetens sida skulle den lilla kolonien så småningom kunna utsträcka sin välgörande verksamhet till flera olyckliga, och dess föreståndarinna njuta den tillfredsställelsen att se sin vackra handling gillad med annat än ord, ett gillande som alltid gör ett ädelt sinne godt, äfven om det, såsom hennes, har sin egentliga och yttersta belöning i Gud och det egna medvetandet.

Mätte dessa af hjertat tagna ord också finna genklang hos dem som genomläsa dem och mätte de verka något mera och bättre än en stundens flyktiga rörelse *)!

— — c.

*) Se vidare medföljande bihang.

Till Allmänheten.

Genom förnyade undersökningar om befolkningen i vårt land är det till fullo visadt, att inom alla delar af landet lefver ett stort antal *sinnesslöa personer*, som allt ifrån sin spädate barndom visat tecken till bristfällig andlig utveckling, och som sålunda för hela sitt lif blifvit hvad man kallar *mindre vetande, idioter* eller *fänar*. Flertalet af dessa framläpa ett uselt lif såsom fattighjon eller rothjon inom kommunerna, der de ofta äro föremål för gyckel och rå behandling af tanklösa och hjertlösa menniskor. Ehuru gamla till åren, äro de dock till uppfattning och förmögenheter såsom små barn, och lika mycket som dessa i behof af hjälp, vård och öfverseende.

Det lider icke något tvifvel, att många ibland dem under en del af deras lif varit mottagliga för undervisning, och att de sålunda kunnat blifva medvetna och nyttiga medlemmar af samhället, om denna tid blifvit väl använd. Sedan denna period deremot blifvit försummad, återstår dem endast att i ett tillstånd, som ofta nog är uslare än djurens, släpa på sin tunga boja, tilldess befrielsens timme slår äfven för dem.

Men jemte dessa gamla barn finnas också unga idioter, för hvilka lärotiden ännu icke blifvit förspilld. Största delen af dem tillhör familjer, för hvilka de utgöra en tung börda, under det de sjelfva i de allra flesta fall sakna den vård och den ledning de behöfva. Det är ingalunda god vilja, som fattas hos föräldrarna, men det är tillgångar och oftast äfven insigter som felas dem. Lemnad åt sig sjelf är sålunda familjen ur stånd att gifva passande vård och uppfostran åt dessa sina vanlottade medlemmar, och ännu har det allmänna icke vidtagit någon tillfredsställande åtgärd för att räcka en hjälpende hand åt de värnlösa varelserna.

Det är af sådan anledning, som undertecknade känt sig manade att med förenade krafter arbeta för en mera mensklig och framför allt mera christlig vård af de sinnesslöa barnen. Med innerlig glädje hafva vi erfarit de lyckade bemödanden, som redan blifvit gjorda af m:ll *Emanuella Carlback* att undervisa och handleda ett mindre antal små idioter. De tillförlitliga uppgifter, hvilka om hennes, å gården Kultomten i närheten af Sköfde, upprättade lilla skola blifvit oss meddelade, hafva dock, på samma gång de bekräfta det utmärkta nit, den ovanliga förmåga och den varma kärlek, hvarmed denna vårdarinna sköter det kall, hon sålunda gjort till sin lifsuppgift, alltför väl låtit förstå, att hennes egen, genom denna välgörenhet, alltmera förknappade lefnadsställning i en kanske ej aflägsen framtid skall tvinga henne att inskränka, om ej upphöra med sin gagnande verksamhet, i händelse icke ett verksamt deltagande gör det för henne möjligt att vidare fortgå på den bana hon beträddt. Vårt närmaste mål är derföre, att i ekonomiskt hänseende söka bispringa m:ll Carlback vid hennes ädla och människovänliga arbete och sålunda göra det möjligt för henne att dermed fortfara. Men i den mån våra tillgångar det medgifva är

det derjemte vår plan att söka åstadkomma en verklig *Asyl för sinnesslöa barn*, ordnad efter de principer, som vid utlandets likartade anstalter befunnits lämpliga, dock med fästadt afseende på vårt lands och vårt folks egendomligheter.

Öfverlemnade åt oss sjelfva och utan understöd af våra landsmän och framför allt af våra landsmaninnor, kunna vi dock föga uträtta till ett så stort verks befrämjande. Vi vända oss därför till hela den svenska allmänheten med vördsam anhållan om såväl moraliskt som materielt understöd, utlofvande att efter bästa insigt och förmåga använda de medel, som åt oss anförtros. Vi vända oss i första rummet till landets samtliga mödrar; — till Eder alla, som erfarit den oskattbara lyckan att få trycka eget barn till edert bröst, som dag efter dag, år efter år sett eder tacksamhetsskuld till den Allgode alltmera ökad genom hvarje nytt bevis I erfarit af det växande barnets mognande vett och förstånd; till Eder med ett ord, som bäst kunnen inse hela betydelsen af det barmhertighetsverk, som här är i fråga. — Men äfven till fadershjertat vända vi oss med full förtröstan att vår uppmaning ej skall blifva ohörd eller missförstådd. Må de lyckliga föräldrarne, när de sprida ljus och glädje till sina små, ej förglömma, att det finnes andra små, som ej äro lyckliga, som måste sitta i djupaste mörker, emedan ingen har tid eller lust att tänka på dem. Må de betänka Mästarens ord: *hvad I hafven gjort en af dessa minsta mina bröder, det hafven I gjort mig.*

Det är dock ej blott familjens intressen, som beröras af frågan om de sinnesslöa barnens uppfostran; äfven för kommunen och staten är det långt ifrån likgiltigt, huruvida dessa naturens styfbarn skola uppväxa såsom oskäligna djur, oförmögna att ens taga vård om sig sjelfva, eller om de skola bildas till nyttiga och arbetsamma medlemmar af samhället.

Särskildt bedja vi slutligen att få fästa den aktade svenska läkarekårens uppmärksamhet på det verkliga behovet af en tidsenlig anstalt för idioters uppfostran, och vi tvifla ej att våra bemödanden skola från detta håll erhålla allt det stöd, som endast det sakkunniga omdömet är i stånd att lemna.

För de medel, hvilka till oss öfverlemnas, skall redovisning genom de allmänna tidningarna afgifvas, och för de mera omfattande åtgärder, hvilka i mon af den sålunda bildade fondens tillväxt finnas lämpliga att vidtagas, närmare underrättelser allmänheten meddelas. Men på det företaget må vinna största möjliga framgång, torde vi äfven få uppmana dem, hvilka särskildt därför känna sig intresserade, att hvar på sin ort söka åstadkomma en samverkan för insamling af bidrag, hvarvid äfven den minsta skärf med tacksamhet emottages. De större eller mindre summor, som så kunna samlas, torde sedan till oss ingå, för att gemensamt med hvad till oss direkte öfverlemnas göras fruktbarande för ofvan angifna ändamål. Stockholm i Oktober 1868.

Nils Gustaf Kjellberg.

Med. D:r, e. o. Professor, adr. Upsala.

Sophie Leijonhufvud.

Adr. Stockholm, Drottninggatan N° 10.

Thekla Knös.

Adr. Upsala.

Otto v. Feilitzen.

Fil. D:r, adr. Stockholm, Regeringsgatan N° 63.